

Booklet A

Opdrachtgeverschap Haag Wonen

Introductie

In de wijken van Den Haag Zuidwest werkt woningcorporatie Haag Wonen dagelijks aan het verbeteren van de leefomgeving van haar huurders. Met ambities als het bouwen van meer woningen, het bieden van duurzame en betaalbare huisvesting, en het realiseren van prettige, sociale buurten, wordt gestreefd naar een betere toekomst voor velen. Maar hierbij rijst een belangrijke vraag: voor wie doen we dit eigenlijk?

Achter de abstracte term “huurders” gaat een wereld van diversiteit schuil. In buurten zoals de Lozerlaan wonen mensen van verschillende leeftijden, talen, culturen, sociaaleconomische achtergronden en gezondheidssituaties. In dit communicatieproduct richten we ons specifiek op een vaak over het hoofd geziene groep: oudere huurders (55+) met uiteenlopende sociale identiteiten.

Uit ervaring van Haag Wonen blijkt al dat veel van deze bewoners onvoldoende gezien en gehoord zijn in processen rondom placemaking en buurtontwikkeling. Verschillen in taalvaardigheid, culturele opvattingen, mobiliteit en vertrouwen in instanties maken dat hun stem vaak juist ontbreekt in trajecten die direct invloed hebben op hun leefomgeving. Dit terwijl het betrekken van diverse bewoners essentieel is om een buurt echt leefbaar te maken voor iedereen, en om ouderen te ondersteunen in het langer zelfstandig wonen, oftewel: ageing in place.

Met dit boeklet wil ik Haag Wonen uitnodigen om haar rol als opdrachtgever opnieuw te bekijken.

Hoe kunnen jullie bewoners met diverse achtergronden daadwerkelijk betrekken bij placemaking? Welke aannames zitten er in het idee van “prettig wonen”?

En: hoe zorgen we ervoor dat de stemmen van alle groepen huurders meetellen in de toekomst van Den Haag Zuidwest?

Inhoudsopgave

- 1 **Haag Wonen & De Missie**
- 2 **Casus Lozerlaan**
- 3 **Intersectioneel Denken**
Waarom het Moet, Niet Alleen Mag
- 4 **Dus hoe ontwerp je een inclusieve participatieproces?**
- 5 **Toekomstgericht Opdrachtgeverschap**
- 6 **Herdefinitie in de praktijk: wat vraagt dat?**

Onze missie

Goed wonen in Den Haag voor mensen met een bescheiden inkomen.

We zetten ons iedere dag in voor:

- ✓ het beste huis voor iedereen, simpel geregeld
- ✓ duurzaam en betaalbaar wonen
- ✓ gezond en veilig wonen
- ✓ leefbare wijken

(Haag Wonen, 2025)

Leefbare wijken

Fijn wonen is meer dan alleen een fijn huis. Een veilige en sociale buurt waarin iedereen meedoet maakt mensen gelukkiger. Dat kan zitten in een groet van de buren. Goede scholen. Een groene binnentuin of parkje. Een supermarkt om de hoek en een baan dichtbij. Daarom werken wij hard aan leefbare wijken. Dat doen we samen met onze partners. En we zorgen bijvoorbeeld voor binnentuinen waar kinderen kunnen spelen en ontmoetingsplekken waar je gezellig met je buren kunt praten.

En bewoners?

(Haag Wonen, 2025)

We zijn een volkshuisvester met een sociaal hart en we bouwen de komende tien jaar verder aan onze mooie stad. Onze topprioriteit ligt op het bouwen van nieuwe woningen, om het nijpende tekort aan betaalbare woningen zoveel mogelijk terug te dringen. Daarnaast werken we verder aan de kwaliteit van ons bezit, aan de betaalbaarheid van woningen en aan verduurzaming. We hebben ook speciale aandacht voor wonen en zorg en veerkracht en leefbaarheid in de wijken.

We dragen bij aan een prettig leven in een mooie en sociale buurt, samen met onze huurders en partners in de stad

Onze mensen zetten zich in voor tevreden huurders. We zijn aanpakkers, betrouwbaar, betrokken en daadkrachtig

Wat dit van ons vraagt

Waar nodig, gaan we buiten de gebaande paden

Haag Wonen wil het verschil maken in de stad Den Haag en in de regio Haaglanden. Dit vraagt om een vernieuwende aanpak met een gezonde dosis lef en durf. Om onze volkshuisvestelijke doelen te halen, doen we een beroep op onze ondernemersgeest. We pakken kansen en zoeken waar nodig de grens op. Dat doen we vanuit openheid, transparantie en vertrouwen.

'Ieder contact met onze huurders is een kans om ze te leren kennen.'

De koers van Haag Wonen 2023+
(Haag Wonen, 2023)

Casus Lozerlaan

Aan de Lozerlaan in Den Haag Zuidwest staan vier markante flatgebouwen van zestien verdiepingen hoog. Gebouwd in 1970 als luxe appartementen, zijn ze inmiddels in gebruik als seniorenwoningen voor bewoners van 55 jaar en ouder. De gebouwen vormen samen één complex, maar liggen fysiek ver van elkaar – en dat is voelbaar. Elk gebouw heeft zijn eigen dynamiek, zijn eigen bewonersgroep, en zijn eigen verhaal.

De bewoners vormen een rijke, maar complexe gemeenschap. Er wonen mensen van allerlei achtergronden: van geboren en getogen Hagenaars tot bewoners met wortels in Turkije, Marokko, Suriname, de Antillen en daarbuiten. Sommigen zijn vitaal en actief in de buurt, anderen leiden een meer teruggetrokken leven, soms vanwege gezondheid, taalbarrières of wantrouwen richting instanties.

Via de Scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest kreeg ik als onderzoeker de kans om met Haag Wonen samen te werken aan buurtontwikkeling. Met geplande renovaties op komst wil de corporatie placemaking inzetten om de woonomgeving aangenamer te maken en ouderen te ondersteunen in het zelfstandig blijven wonen.

Toch bleek al snel dat niet alle bewoners zich even makkelijk laten betrekken. De gesprekken en activiteiten worden vaak gedomineerd door de 'bekende gezichten': actieve, veelal Nederlandstalige bewoners. Maar wie ontbreekt er aan tafel? En waarom?

Hier deel ik inzichten uit de gesprekken met bewoners, en kijken we naar de stille stemmen in het complex. Juist hun ervaringen zijn essentieel voor een inclusieve toekomst.

Belemmeringen & Kansen voor Betrokkenheid

Hiernaast staan de belangrijkste factoren centraal die bepalen of oudere bewoners wél of juist níet kunnen en willen deelnemen aan placemaking-initiatieven in hun woonomgeving. Een van de belangrijkste inzichten is dat betrokkenheid pas echt mogelijk wordt als er oog is voor wat bewoners zélf belangrijk vinden. Vaak gaat het dan om heel basale zaken zoals veiligheid, orde en de functionele staat van de woning. Wanneer deze zorgen serieus genomen worden, groeit het vertrouwen in het proces. Bewoners voelen zich dan sterker, meer gehoord, en participatie krijgt daadwerkelijk betekenis.

Belemmeringen (Barrières)

Taal- en communicatieproblemen

Niet iedereen spreekt of begrijpt Nederlands goed; communicatie sluit niet aan bij alle bewoners.

Communicatieve mismatch

Misverstanden tussen bewoners en instanties, en binnen de gemeenschap zelf.

Sociale isolatie en zwakke netwerken

Beperkte sociale contacten maken betrokkenheid moeilijker.

Geïnternaliseerde ongelijkheid

Bewoners met migratieachtergrond voelen zich soms te bescheiden of te dankbaar om zich uit te spreken.

Hoge drempel tot participatievormen

Bijeenkomsten zijn vaak te talig, formeel of onbekend qua werkwijze.

Gebrek aan vertrouwen in instellingen

Eerdere ervaringen met woningcorporaties of gemeente leiden tot afstand of wantrouwen.

Kansen (Facilitators)

Aansluiten bij bewonerszorgen

Denk aan veiligheid, orde en functionele woonkwaliteit. Deze thema's raken direct.

Vertrouwen opbouwen via herkenning

Luisteren en zichtbaar iets doen met input vergroot betrokkenheid.

Ruimte voor diverse stemmen

Participatievormen die rekening houden met taal, cultuur en mobiliteit nodigen meer mensen uit.

Laagdrempelige methodes inzetten

Zoals wandelgesprekken, meertalige flyers of sleutelpersonen uit de wijk.

Bewoners serieus nemen als kennisdragers

Wanneer bewoners voelen dat hun ervaring telt, groeit hun motivatie.

Duidelijke terugkoppeling geven

Laat zien wat er met input gebeurt, dit stimuleert duurzame betrokkenheid

Intersectioneel Denken
Waaron het Moet, Niet Alleen Mag

In mijn scriptie worden aantal uitdaging in Den Haag Zuidwest besproken, bijvoorbeeld sociale uitsluiting, taalbarrières en beperkte participatie. Deze uitdagingen staan niet op zichzelf, ze zijn verbonden met bredere maatschappelijke structuren, zoals ruimtelijke segregatie, nativistische beeldvorming, taalgebaseerde uitsluiting en hiërarchieën van 'wie het weet'. Om deze dynamieken écht te begrijpen, is een andere manier van kijken nodig. In dit deel wil ik laten zien dat intersectioneel denken een onmisbare bril is.

Het begrip intersectionaliteit, oorspronkelijk ontwikkeld door jurist en mensenrechtenactivist Kimberlé Crenshaw (1991), helpt ons te begrijpen hoe verschillende sociale identiteiten (zoals leeftijd, gender, etniciteit, religie, migratieachtergrond en sociaaleconomische status) met elkaar samenhangen. Deze identiteiten stapelen zich niet zomaar op, maar versterken of verzwakken elkaar afhankelijk van de context. Zo ontstaan unieke ervaringen van macht, privilege of juist uitsluiting.

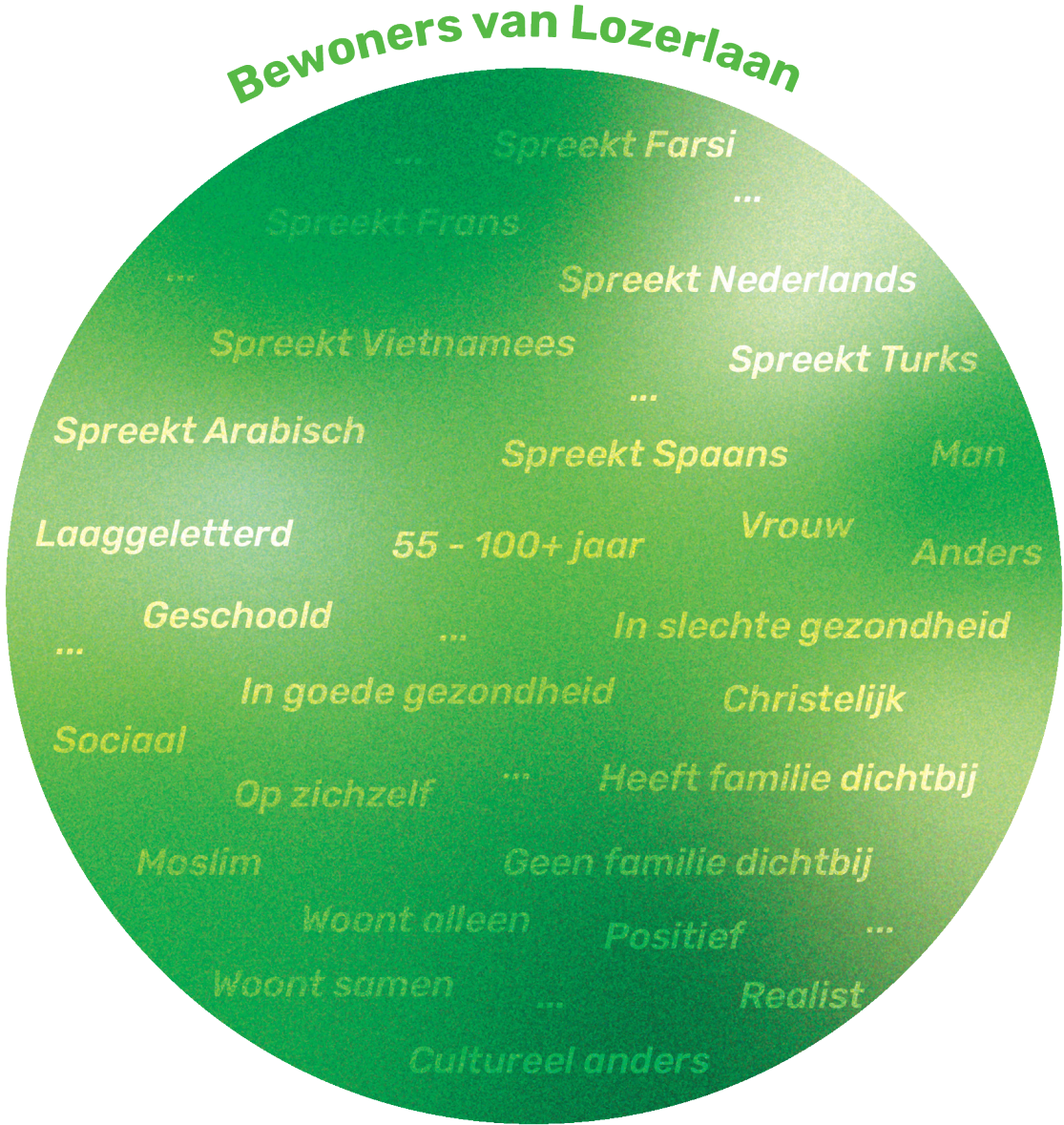
In het onderzoek naar de bewoners van de Lozerlaan werd duidelijk hoe uiteenlopend deze identiteiten kunnen zijn. Hoewel de woningen formeel zijn bestemd voor 'senioren', is deze groep allesbehalve homogeen. De leeftijden lopen uiteen van midden 50 tot ruim 100 jaar. Er wonen mensen met en zonder migratieachtergrond, mensen die Nederlands nauwelijks spreken én meertalige bewoners, hoogopgeleiden naast laaggeletterden, en mensen met heel verschillende religieuze, culturele en gezondheidssituaties.

Deze identiteiten beïnvloeden méér dan alleen iemands woonervaring. Ze bepalen ook hoe bewoners denken over ouder worden, zelfstandigheid, zorg, verbondenheid en hun plaats in de buurt. Zo tonen recente studies (Torensma et al., 2024; Meeks, 2019) aan dat de combinatie van religie, gender en etniciteit mede bepaalt hoe ouderen willen omgaan met ouderenzorg of de keuzes in het levenseinde die diep geworteld zijn in gevoelens van culturele erkenning, thuishoren of juist uitsluiting.

Een intersectionele benadering is daarom geen luxe, maar noodzaak. Zeker wanneer beleidsmakers of corporaties de neiging hebben om bewoners te reduceren tot één kenmerk zoals 'nieuwkomer' of 'taalarme oudere'. Dan worden andere, vaak onzichtbare vormen van uitsluiting niet herkend. Intersectionaliteit helpt om ruimte te maken voor die complexiteit en voorkomt dat participatieprocessen onbedoeld mensen buitensluiten.

Tegelijkertijd vraagt intersectioneel werken ook om nuance. Het doel is niet om categorisering volledig los te laten, maar om er kritisch mee om te gaan. We moeten onszelf voortdurend afvragen: Wie krijgt een stem in dit proces? Wie niet? En hoe beïnvloeden bestaande machtsstructuren onze keuzes daarin?

Intersectioneel denken is daarmee niet alleen een analysekader, maar ook een ethische houding. Een houding die weigert mensen te reduceren tot 'de oudere', 'de migrant' of 'de taalachterstand', maar steeds op zoek gaat naar hoe identiteiten samenkomen en hoe we dáár ruimte kunnen creëren voor inclusie.

Richtlijnen voor Inclusieve Participatie

Participatie is geen neutraal instrument. Het is altijd ingebed in sociale relaties, verwachtingen en machtsverhoudingen. Juist daarom is het belangrijk dat Haag Wonen niet alleen aan participatie doet, maar ook bewust stilstaat bij de vorm, het doel en de voorwaarden ervan. Hoe wordt participatie ingezet? Voor wie is het toegankelijk? En vooral: wat gebeurt er met de inbreng van bewoners?

Een helder startpunt: wat is het doel van participatie?

Voor je begint met een participatieproces, is het essentieel om te bepalen waar het proces toe moet leiden. Wil je bewoners informeren? Hun mening ophalen? Of écht samen ontwerpen, beslissen en uitvoeren?

Gebruik hierbij het IAP2 Spectrum of Public Participation als leidraad. Dit model onderscheidt vijf niveaus van participatie:

- 1. Informeren
- 2. Raadplegen
- 3. Betrekken
- 4. Samenwerken (Co-creatie)
- 5. Medezeggenschap (Empowerment)

INCREASING IMPACT ON THE DECISION					
	INFORM	CONSULT	INVOLVE	COLLABORATE	EMPOWER
PUBLIC PARTICIPATION GOAL	To provide the public with balanced and objective information to assist them in understanding the problem, alternatives, opportunities and/or solutions.	To obtain public feedback on analysis, alternatives and/or decisions.	To work directly with the public throughout the process to ensure that public concerns and aspirations are consistently understood and considered.	To partner with the public in each aspect of the decision including the development of alternatives and the identification of the preferred solution.	To place final decision making in the hands of the public.
PROMISE TO THE PUBLIC	We will keep you informed.	We will keep you informed, listen to and acknowledge concerns and aspirations, and provide feedback on how public input influenced the decision.	We will work with you to ensure that your concerns and aspirations are directly reflected in the alternatives developed and provide feedback on how public input influenced the decision.	We will look to you for advice and innovation in formulating solutions and incorporate your advice and recommendations into the decisions to the maximum extent possible.	We will implement what you decide.

© IAP2 International Federation 2018. All rights reserved. 20181112_v1

© IAP2 International Federation 2018. All rights reserved. 20181112_v1

Op welk niveau willen wij met bewoners samenwerken?
En zijn we bereid om ruimte te maken voor hun ideeën, ook als die afwijken van onze eigen plannen?

Waarom co-creatie zo krachtig is, en tegelijk kwetsbaar

Co-creatie [het gezamenlijk ontwikkelen van oplossingen] biedt grote kansen. Vooral in een multiculturele wijk kan het zorgen voor:

- meer draagvlak en eigenaarschap
- betere aansluiting bij diverse behoeften
- versterking van sociale netwerken

Voor ouderen, zeker die met beperkte mobiliteit of sociaal isolement, kan participatie ook bijdragen aan verbondenheid en welzijn.

Maar: **co-creatie is géén garantie voor gelijkheid**. Niet iedereen heeft evenveel tijd, energie, taalvaardigheid of vertrouwen om actief mee te doen. Sommige bewoners zijn goed geïnformeerd en mondig; anderen blijven op afstand, bijvoorbeeld uit bescheidenheid, onzekerheid of negatieve ervaringen uit het verleden.

Daarom vraagt inclusieve participatie om maatwerk:

- Gebruik diverse vormen van betrokkenheid (wandelinterviews, creatieve sessies, meertalige materialen)
- Erken informele kennis als even waardevol
- Faciliteer deelname door praktische drempels weg te nemen (zoals vervoer, taalondersteuning, kinderopvang)

Check je eigen aannames: **wiens ideeën worden serieus genomen? En welke suggesties blijven liggen?**

Wat gebeurt er met de ideeën van bewoners?

Een eerlijke vraag die bewoners vaak stellen (soms hardop, soms stilletjes) is: **“Wordt er eigenlijk wel iets gedaan met wat wij zeggen?”**

Echte participatie betekent ook: bereid zijn om te veranderen. Het vraagt van Haag Wonen om transparant te zijn: welke ideeën zijn uitvoerbaar? Wat gebeurt er met suggesties? En minstens zo belangrijk: **waarom worden bepaalde dingen niet gedaan?**

Aanbeveling: Geef vooraf duidelijkheid over de invloedruimte: **“Dit is wat al vastligt. Dit is wat open staat. En dit is waar we samen beslissen.”**

Dus hoe ontwerp je een inclusieve participatieproces?

Het 3A3-framework van Hofer & Kaufmann (2022) biedt Haag Wonen een concreet en flexibel hulpmiddel om participatieprocessen inclusiever en realistischer te ontwerpen. Het bestaat uit drie dimensies: Arenas, Actors en Aims, elk met drie elementen. Hieronder staan de belangrijkste aandachtspunten per dimensie, toegespitst op de praktijk van placemaking en ouderenparticipatie aan de Lozerlaan.

Arenas: Waar, hoe en wanneer vindt participatie plaats?

Ruimte

- Kies vertrouwde en toegankelijke locaties, bij voorkeur in of nabij de woonomgeving van bewoners. Denk aan portieken, binnentuinen of buurtkamers.
- Werk aan vertrouwen vóór je het persoonlijke domein betreedt – gebruik sleutelpersonen of vertrouwde gezichten uit de buurt.

Format

- Kies voor creatieve, flexibele vormen van participatie. Vermijd uitsluitend talige sessies of formele vergadermodellen.
- Denk aan wandelinterviews, fotomethodes, of co-creatieve werkvormen mét taalondersteuning.

Ritme

- Stem de tijdsinvestering af op de realiteit van bewoners: korte, overzichtelijke trajecten kunnen duidelijkheid bieden.
- Of kies voor een open proces met instapmomenten – mits verwachtingen goed gemanaged worden.

Actors: Wie doet mee, en in welke rol?

Diversiteit in beeld

- Zie bewoners niet als één doelgroep, maar als een veelkleurige groep met verschillende noden, achtergronden en mogelijkheden.

Relatieopbouw

- Investeer in cross-culturele communicatie en relaties. Gebruik wijkprofessionals of bewoners als bruggenbouwers.

Rolverdeling en macht

- Stem de tijdsinvestering af op de realiteit van bewoners: korte, overzichtelijke trajecten kunnen duidelijkheid bieden.
- Maak helder wie welke rol heeft in het proces. Erken bestaande machtsverhoudingen en werk aan gedeeld eigenaarschap.

Aims: Wat is het doel, waarom doe je het, en wat komt eruit?

Vraagstukken (issues)

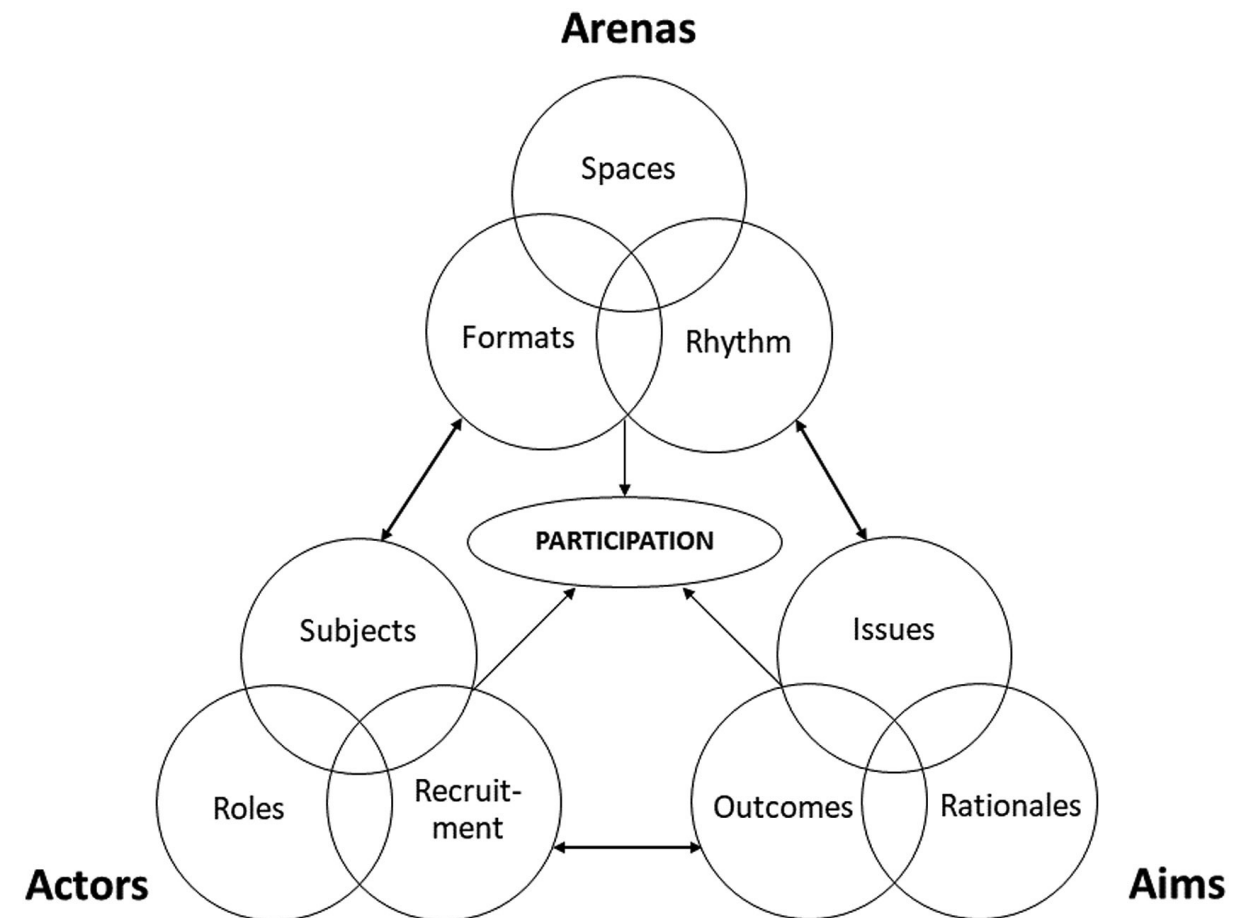
- Formuleer samen met bewoners welke thema's ertoe doen. Ga niet uit van vooraf vastgestelde agendapunten.

Motieven (rationales)

- Leg uit waarom participatie plaatsvindt, en waarom ieders bijdrage belangrijk is. Dit versterkt motivatie en verbondenheid.

Uitkomsten (outcomes)

- Maak afspraken over wat er met de input gebeurt. Zorg voor tastbare resultaten of terugkoppeling, ook bij kleinere uitkomsten.W

Hofer, K., & Kaufmann, D. (2022). Actors, arenas and aims: A conceptual framework for public participation. *Planning Theory*, 22(4), 357–379. <https://doi.org/10.1177/14730952221139587>

Toekomstgericht Opdrachtgeverschap

Herdefiniëren met een Inclusieve Blik

Haag Wonen heeft de ambitie uitgesproken om buurten te creëren waarin mensen prettig kunnen wonen, samenleven en oud worden. Met speerpunten als meer woningbouw, betaalbaarheid, duurzaamheid en leefbaarheid ligt de focus terecht op kwaliteit en toewijding. Maar om deze doelen te bereiken in een diverse en veranderende stad, is er meer nodig dan beleid en stenen.

Het vraagt ook om een fundamentele reflectie: **wat betekent het om opdrachtgever te zijn in een inclusieve samenleving?**

Van sturen naar luisteren

In veel participatieprocessen neemt de woningcorporatie nog steeds een klassieke rol in: als initiatiefnemer, aanstuurder en eindverantwoordelijke. Participatie wordt dan georganiseerd als iets wat toegevoegd wordt aan een bestaand traject. Maar juist in buurten met grote diversiteit, zoals Den Haag Zuidwest, zien we dat deze benadering vaak te beperkt is.

Niet alle bewoners herkennen zichzelf in het beleid. Niet iedereen weet hoe 'meepraten' werkt. En niet iedereen durft te spreken in de formats die worden aangeboden. Hierdoor dreigt opdrachtgeverschap, hoe goed bedoeld ook, te vervreemden van de realiteit van bewoners.

Een toekomstgerichte vorm van opdrachtgeverschap keert deze verhouding om: van regisseren naar faciliteren, van zenden naar afstemmen. Het betekent dat bewoners niet worden 'meegenomen', maar dat zij zelf richting mogen geven, op manieren die bij hen passen.

Maar deze manier van werken stopt niet bij de voorkeur van de bewoners. Ook binnen de organisatiestructuur van Haag Wonen vraagt dit om verandering. Medewerkers die dagelijks contact hebben met bewoners (zoals buurtontwikkelaars, wijkbeheerders of sociaal projectleiders) beschikken over cruciale, contextspecifieke kennis. Zij weten vaak beter dan beleidslagen hoger in de organisatie wat er leeft en wat er nodig is.

Als Haag Wonen écht ruimte wil maken voor inclusieve participatie, moet ook intern de regie meer bij deze 'nabije' professionals komen te liggen. Zij moeten de vrijheid en het vertrouwen krijgen om hun aanpak af te stemmen op wat werkt in de praktijk. Alleen zo voorkom je dat goede ideeën en initiatieven blijven steken in bureaucratische lagen of vastlopen in standaardprocedures.

Toekomstgericht opdrachtgeverschap betekent dus ook: **luisteren naar je eigen mensen.**

Herdefinitie in de praktijk: wat vraagt dat?

1. Wees expliciet over je positie en macht

Transparantie is essentieel: wat ligt vast, wat staat open, en waar is écht ruimte voor co-creatie?

2. Ontwerp samen met bewoners, niet vóór hen

Gebruik modellen zoals het IAP2-spectrum en het 3A3-framework om participatieprocessen op maat te maken.

3. Zie diversiteit als vertrekpunt, niet als complicatie

Intersectioneel denken helpt om verschillen niet plat te slaan, maar juist mee te nemen in het ontwerp van beleid, communicatie en besluitvorming.

4. Accepteer dat niet alles controleerbaar is

Co-creatie is rommelig, vertraagd soms de planning, en levert onverwachte uitkomsten op. Maar juist daarin ontstaat eigenaarschap en duurzame betrokkenheid.

5. Laat los wie de 'expert' is

Bewoners bezitten ervaringskennis die niet in beleidstukken staat. Als opdrachtgever heb je de taak om die kennis ruimte te geven en serieus te nemen.

“Als woningcorporatie zien wij onszelf als verbinder en facilitator van inclusieve leefomgevingen. Onze opdracht begint bij het luisteren naar wat bewoners nodig hebben om zich thuis te voelen en eindigt pas als zij zich mede-eigenaar voelen van hun buurt. We erkennen dat participatie niet vanzelfsprekend is, en ontwerpen onze processen met aandacht voor verschillen in taal, achtergrond, gezondheid en vertrouwen. Alleen zo bouwen we aan buurten die écht van en voor iedereen zijn.”

De toekomst van Den Haag Zuidwest wordt niet alleen gebouwd met beton, maar ook met vertrouwen. Dit booklet heeft laten zien dat écht inclusieve buurtontwikkeling vraagt om meer dan goede bedoelingen: het vraagt om aandacht, maatwerk, reflectie én het besef dat niet elke bewoner vanaf dezelfde plek start.

We hebben gekeken naar wie de bewoners van de Lozerlaan zijn, en vooral: wie er vaak ontbreken aan de gesprekstafel. We bespraken de drempels die meedoen moeilijk maken, maar ook de kansen die ontstaan wanneer participatie aansluit bij mensen hun leefwereld. We introduceerden intersectioneel denken als lens om recht te doen aan de complexiteit van bewonerservaringen, en we boden concrete richtlijnen voor het ontwerpen van toegankelijke, rechtvaardige participatieprocessen.

Tegelijkertijd weten we: er bestaat geen ‘perfecte’ vorm van participatie. Elk traject is contextafhankelijk en raakt aan bestaande machtsverhoudingen, tijdsdruk en beleidskaders. Maar juist daarom is de rol van Haag Wonen zo belangrijk. Niet als uitvoerder van plannen, maar als bondgenoot van bewoners. Als organisatie die ruimte durft te maken voor stemmen die niet vanzelfsprekend gehoord worden.

Want participatie draait niet om wie het hardst praat, maar om wie er nog níet spreekt.

Door opdrachtgeverschap toekomstgericht te herdefiniëren, kan Haag Wonen laten zien dat inclusie geen losse ambitie is, maar een manier van werken. Een houding. Een belofte.

Iedere bewoner verdient een stem. Iedere stem verdient een plek aan tafel.

De vraag is nu: hoe gaan we luisteren? En wie krijgt er morgen de ruimte om mee te bouwen aan zijn of haar buurt?

Dit booklet is ontwikkeld als communicatieproduct in het kader van de masterthesis: Inclusive Placemaking for Ageing in Place

Het maakt onderdeel uit van het afstudeertraject van de opleiding MSc Architecture, Urbanism and Building Sciences aan Technische Universiteit Delft, uitgevoerd in samenwerking met Haag Wonen en Scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest.

De inhoud is gebaseerd op kwalitatief onderzoek, uitgevoerd in 2024–2025, onder bewoners van het appartementencomplex Lozerlaan in Den Haag Zuidwest.

Doel van dit booklet is om inzichten en aanbevelingen over te brengen op een toegankelijke manier, met bijzondere aandacht voor inclusieve participatie en toekomstgericht opdrachtgeverschap.

*Student: Hongjing Spaaij
Studentnummer: 5051746
Eerste mentor universiteit: Reinout Kleinhans
Tweede mentor universiteit: Luisa Calabrese*

Let op: De inhoud van dit booklet is gebaseerd op een academische casusstudie en vertegenwoordigt niet per definitie het officiële standpunt van Haag Wonen.

Booklet B

Ontwerpprincipes voor Cirkelflat, Lozerlaan

Waarom deze ontwerprichtlijnen?

Deze set ontwerprichtlijnen is gebaseerd op veldwerkonderzoek naar de leefervaringen van bewoners aan de Lozerlaan. Een belangrijke bevinding is dat er een voortdurend gevoel van onveiligheid en wanorde heerst, dat het dagelijks leven beïnvloedt en bewoners belemmert om te dromen over een toekomst voor hun leefomgeving. Deze urgentie moet worden aangepakt voordat de fysieke renovaties beginnen. Ontwerp heeft de kracht om te versterken, niet alleen fysiek, maar ook sociaal en emotioneel. Met een **placemaking**-benadering kunnen we het vertrouwen herstellen, de publieke ruimte herwinnen en een basis leggen voor **veiligheid en zorgzaamheid**.

Ontwerp kan zorg stimuleren, niet door van bovenaf orde op te leggen, maar door bewoners **eigenaarschap en zeggenschap** te geven. Door in een vroeg stadium van de transformatie in te zetten op gemeenschapsgericht ontwerp, creëren we voorwaarden waarin bewoners zich opnieuw thuis kunnen voelen en weer durven dromen.

Een tweede belangrijke bevinding is dat de Lozerlaan een diverse populatie huisvest, qua taal, cultuur en leeftijd. Het ontwerp moet een balans vinden tussen twee kernprincipes:

- Ruimte bieden voor ontmoeting en verbinding, om sociale isolatie onder ouderen tegen te gaan.
- De behoefte aan vreedzaam samenleven en autonomie respecteren, zodat bewoners zelf kunnen kiezen of ze sociaal contact willen of juist rust en privacy.

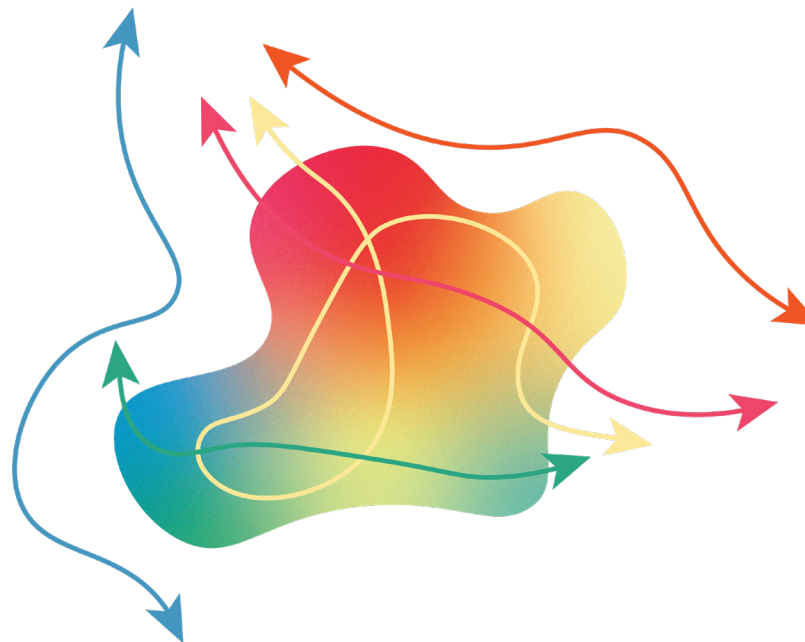
Voor oudere bewoners is het **behouden van autonomie** cruciaal. Dit betekent bijvoorbeeld de vrijheid om anderen met dezelfde taalachtergrond te ontmoeten in een veilige en herkenbare omgeving. Dit kan het makkelijker maken voor hen om hulp te vragen aan een buur zonder het risico te lopen op opmerkingen dat ze zouden moeten "integreren". Ontwerp moet ondersteunende zorgnetwerken mogelijk maken, niet uitwissen.

Deze richtlijnen zetten daarom in op ontwerpen met waardigheid, diversiteit en zeggenschap als uitgangspunt en leggen zo de basis voor een rechtvaardige en leefbare toekomst aan de Lozerlaan.

*Veiligheid & Zorgzaamheid
Safety & Care*

*Eigenaarschap & Zeggenschap
Ownership & Agency*

*Ontmoeting & Naast Elkaar
Encounter & Co-Existence*

Why these design guidelines?

This set of design guidelines is grounded in fieldwork-based research into the lived experiences of Lozerlaan residents. A key finding is that a prevailing sense of unsafety and disorder deeply affects daily life and undermines residents' ability to envision a better future for their environment. This sense of urgency must be addressed before physical renovations begin. Design has the potential to uplift, not just physically, but emotionally and socially. Through a **placemaking** approach, we can begin restoring trust, reclaiming public space, and creating a foundation of **safety and care**.

Design can teach care. Not by imposing order from above, but by giving residents **ownership and agency**. By embedding community-oriented design in the early stages of the transformation process, we create the conditions for residents to feel at home and to dream again.

A second essential finding is that Lozerlaan is home to a diverse population, in terms of language, culture, and age. The design must balance two core goals:

- Creating opportunities for connection and encounter, to combat social isolation among elderly.
- Respecting the need for peaceful coexistence and autonomy, allowing residents to choose whether to engage socially or maintain personal space.

For elderly residents, **maintaining autonomy** is key. This includes the freedom to meet others from the same linguistic background in spaces where they feel comfortable and unjudged. For example, asking a neighbour for help in their shared language without facing pressure to "integrate" linguistically. Design should enable support networks, not erase them.

These guidelines, therefore, focus on designing with dignity, diversity, and agency at the forefront, laying the groundwork for a just and livable future at Lozerlaan.

“Het is gewoon een afwerkplek hier achterin de parkeerplaats. Elke avond komen er hier vreemde auto’s. De buurvrouw op de eerste verdieping durft niet eens op haar balkon te zitten.” “Hierachter in de bosjes slapen asielzoekers in tenten en die eten alle honden en katten uit de buurt op... Ja dat is echt hoor.” “De hal en de gangen zijn ECHT vies, hebben wij geen huismeester meer?” “Vroeger zat iedereen gewoon buiten te praten met iedereen. En dan maakt het niet uit welke nationaliteit je hebt. Maar dat is zo afgenomen in de laatste 15-20 jaar.” “Heel mooi, maar dat duurt nog zo lang. Dat maak ik niet meer mee.” “Ik wil misschien terug naar Turkije. Ik heb geen familie hier. Zorg is hier niet goed, ik word ouder.” “Belangrijkste is veiligheid, de rest komt wel.” “Mijn overbuurman is Marrokaans, die is wel rustig, die mag ik wel... Er zitten er ook goede bij.” “Er is al een hoop verbeterd sinds dat jullie hier rondlopen”

Inhoud

Buitenruimte

*Huidige situatie
Toekomstscenario
Ontwerpprincipes*

Beganegrond & gevels

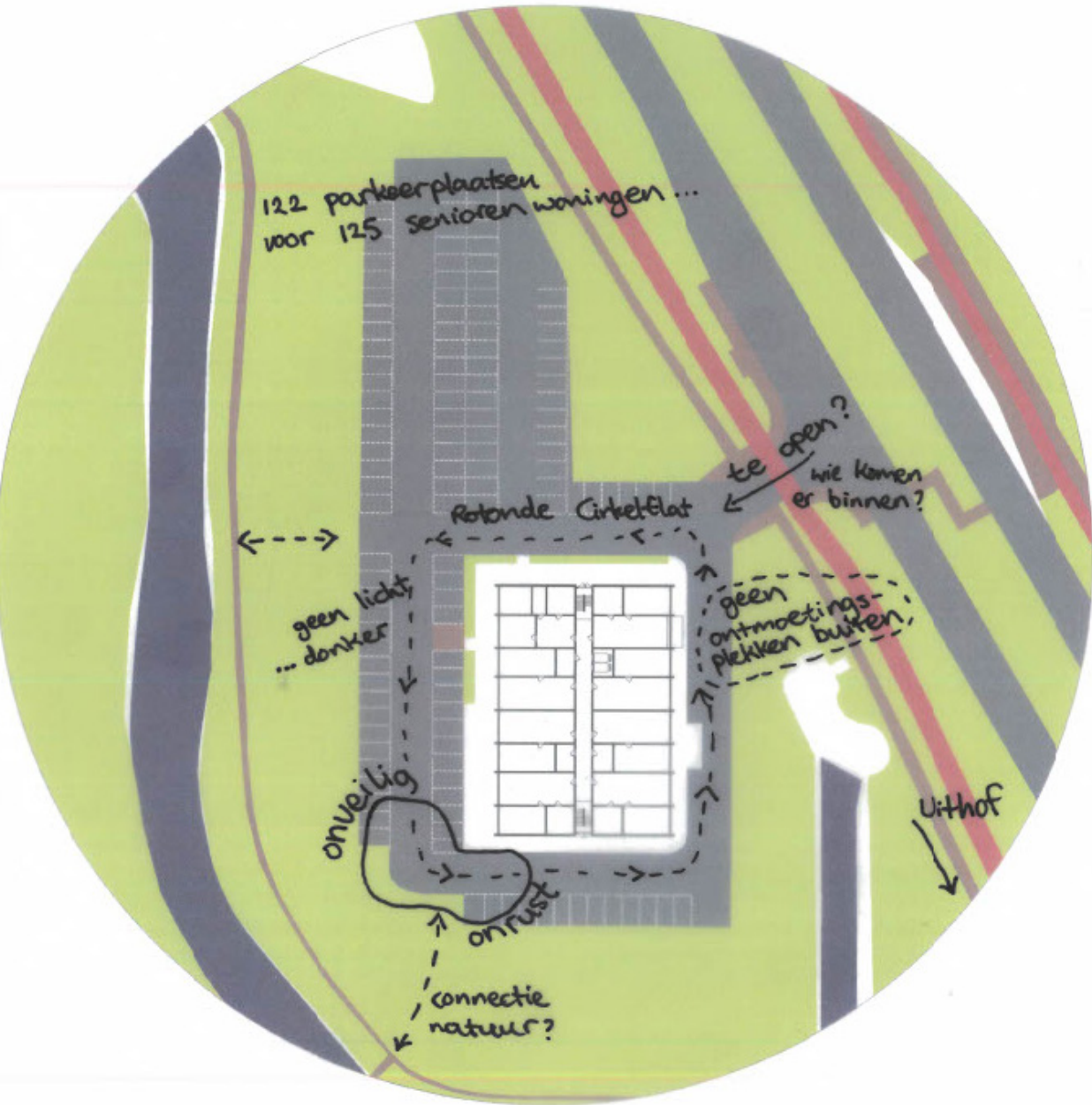
*Huidige situatie
Toekomstscenario
Ontwerpprincipes*

Impressies

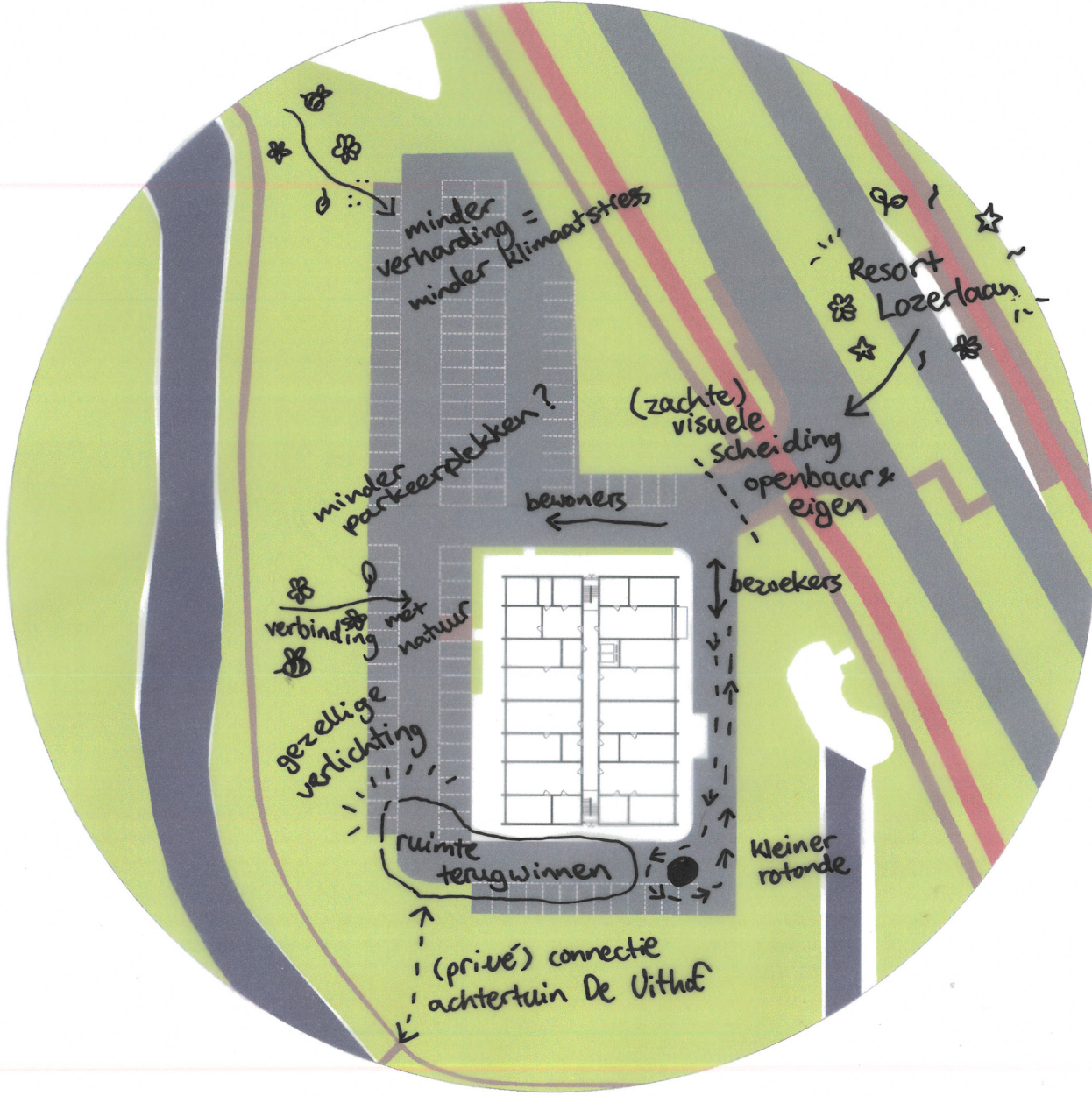
Huidige situatie

Buitenruimte

Toekomstscenario

Buitenruimte

Buitenruimte

Vergroening & klimaatadaptatie

Groenonderhoud
verbruikt weinig/
geen (drink)water

Gekozen flora
heeft weinig/
geen onderhoud
nodig

Meer bomen
minder verharding
tegen hittestress

Aantrekkelijke
flora voor de mens,
bijen en vlinders

Verbinding & Toegankelijkheid

Betere verbinding
met De Uithof

Betere verbinding
buitenruimte en
binnen

Visuele scheiding
tussen privé terrein
en openbare weg

Scheiding toegang
bewoners en
bezoekers

Herwaardering van ruimtegebruik

Ruimte terug-
winnen voor
sociale en
groene functies

Nieuw balans
tussen autogericht
en mensgericht
buitenruimte

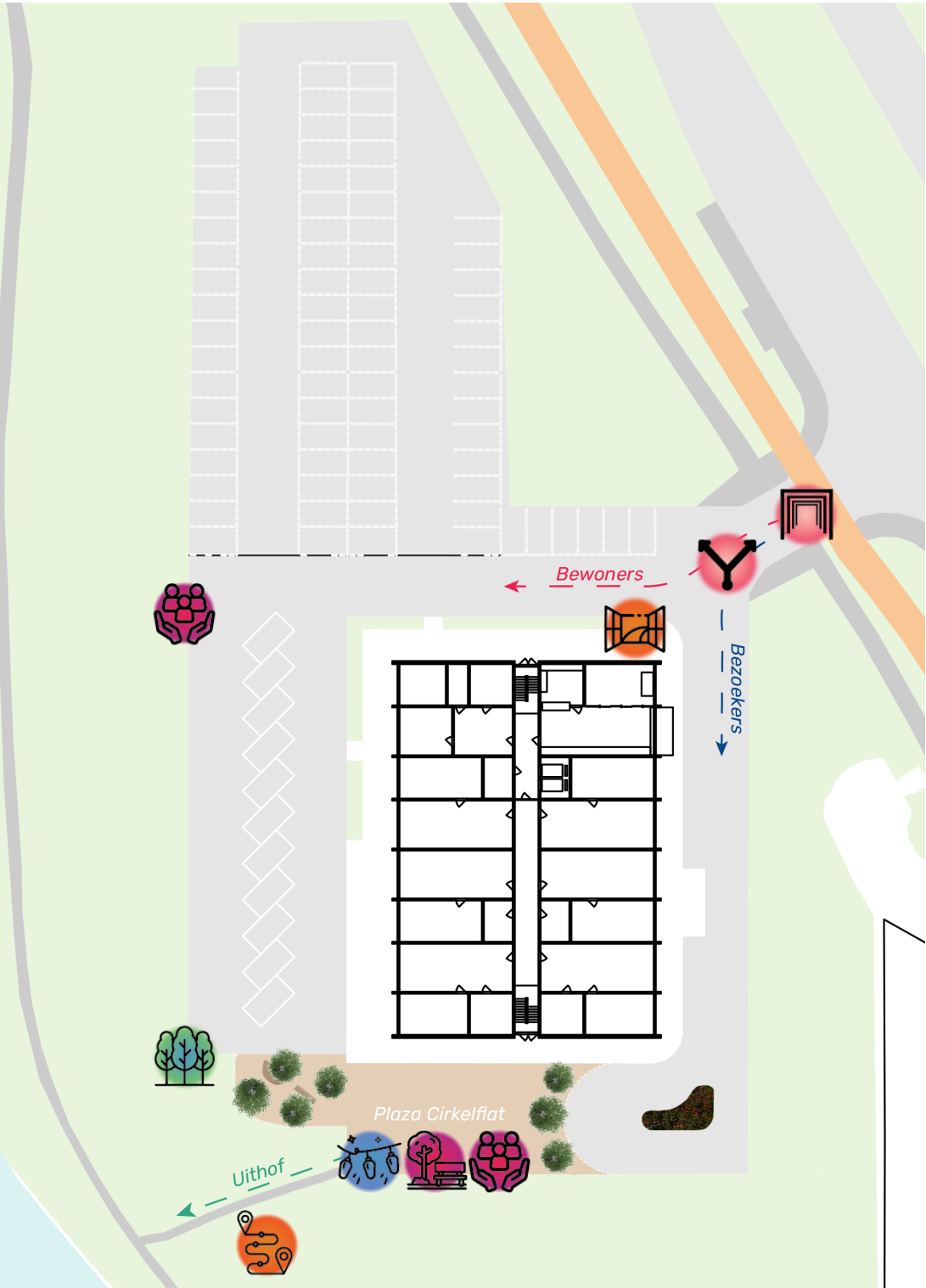

Gezellige verlichting

Schone en
nette buitenruimte

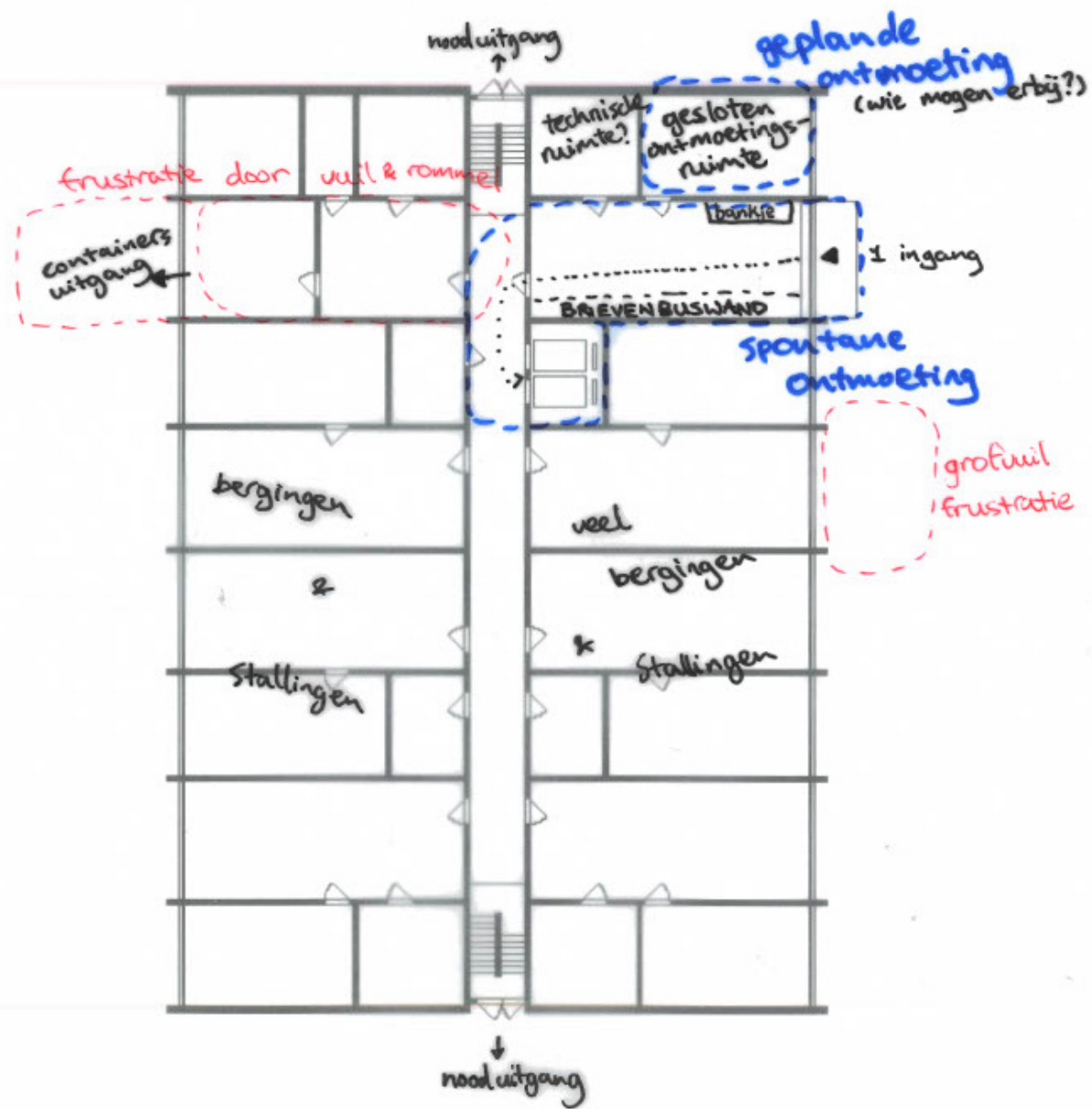
Comfort, rust en veiligheid

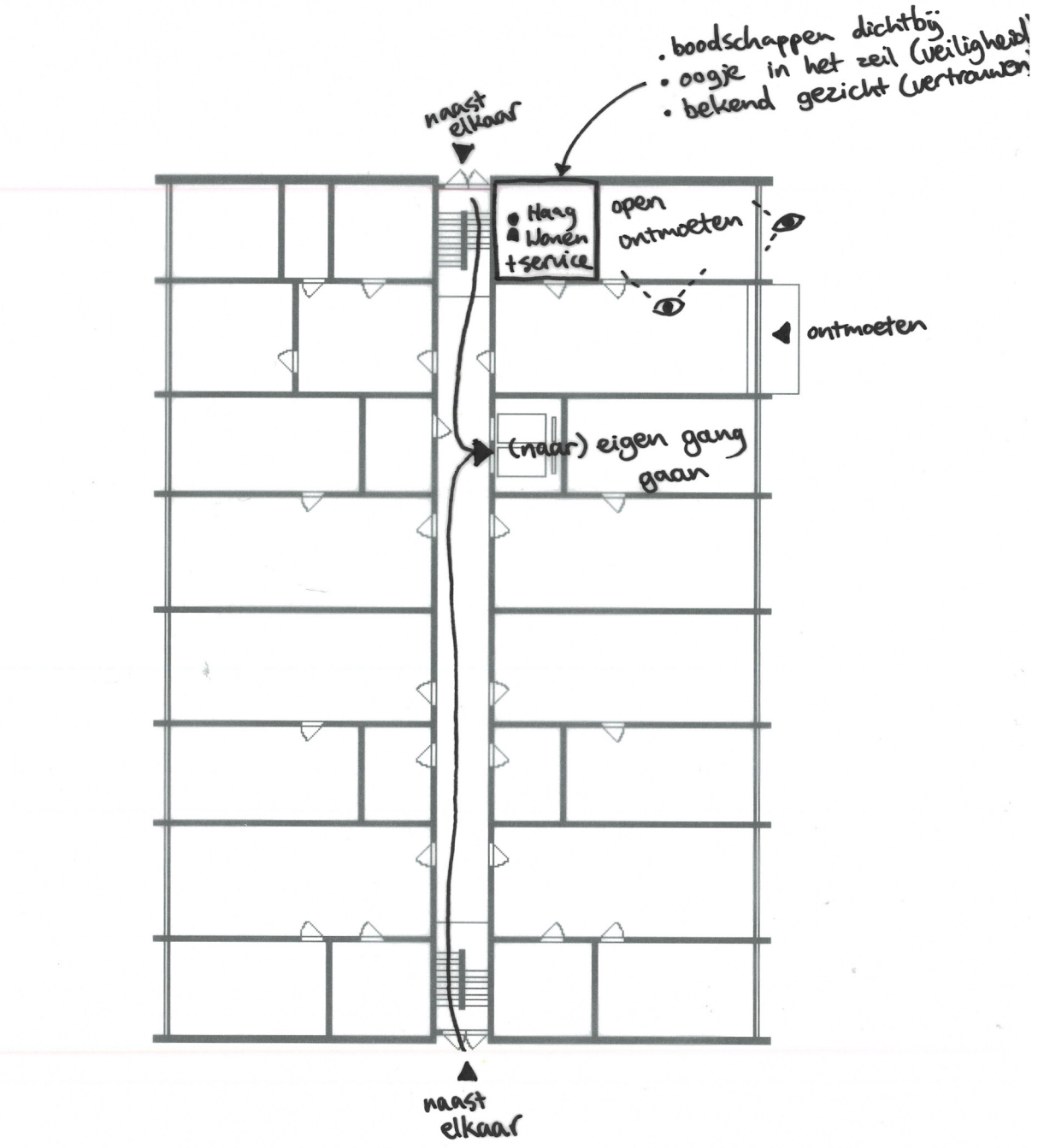
Huidige situatie

Beganegrond

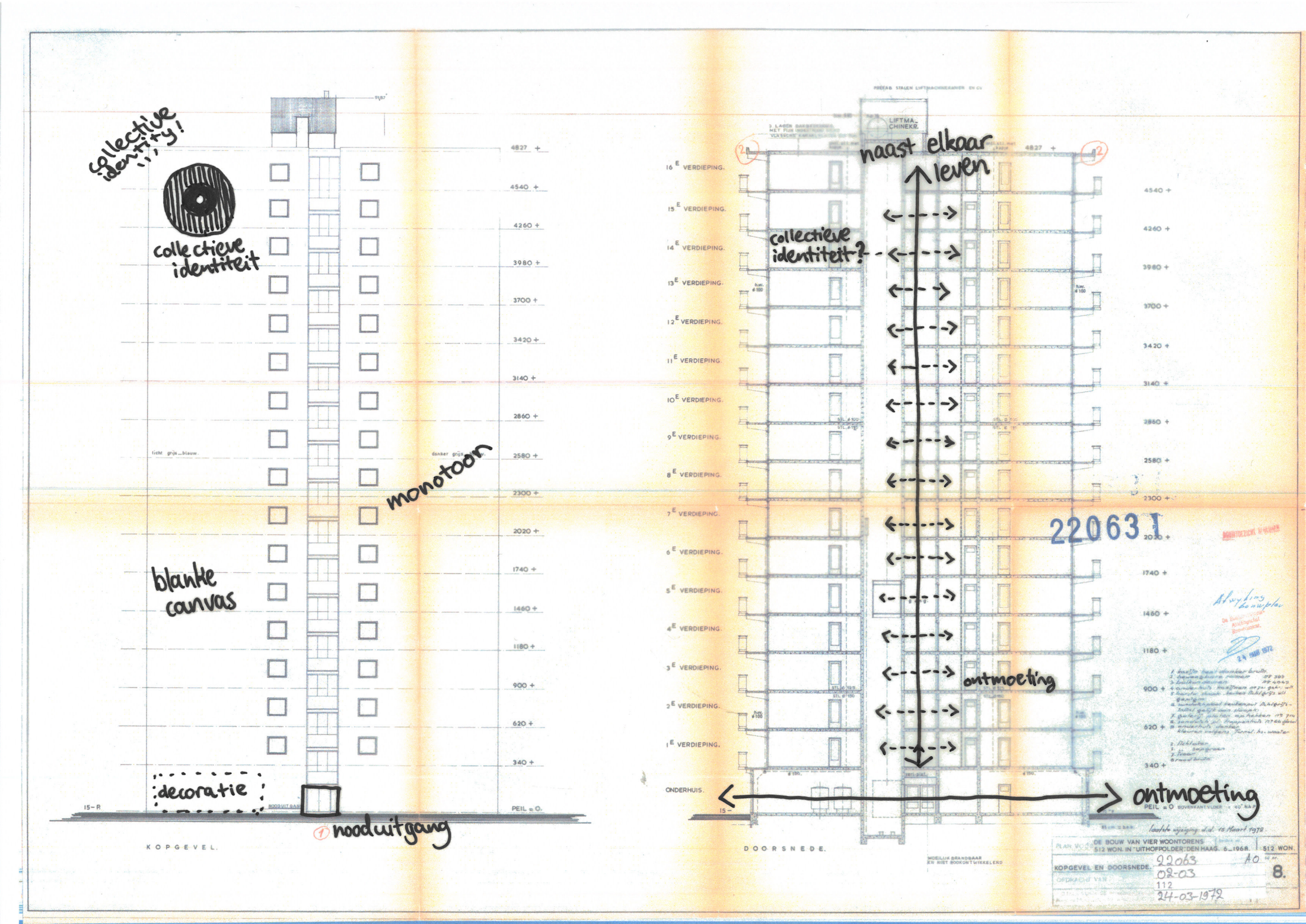

Toekomstscenario

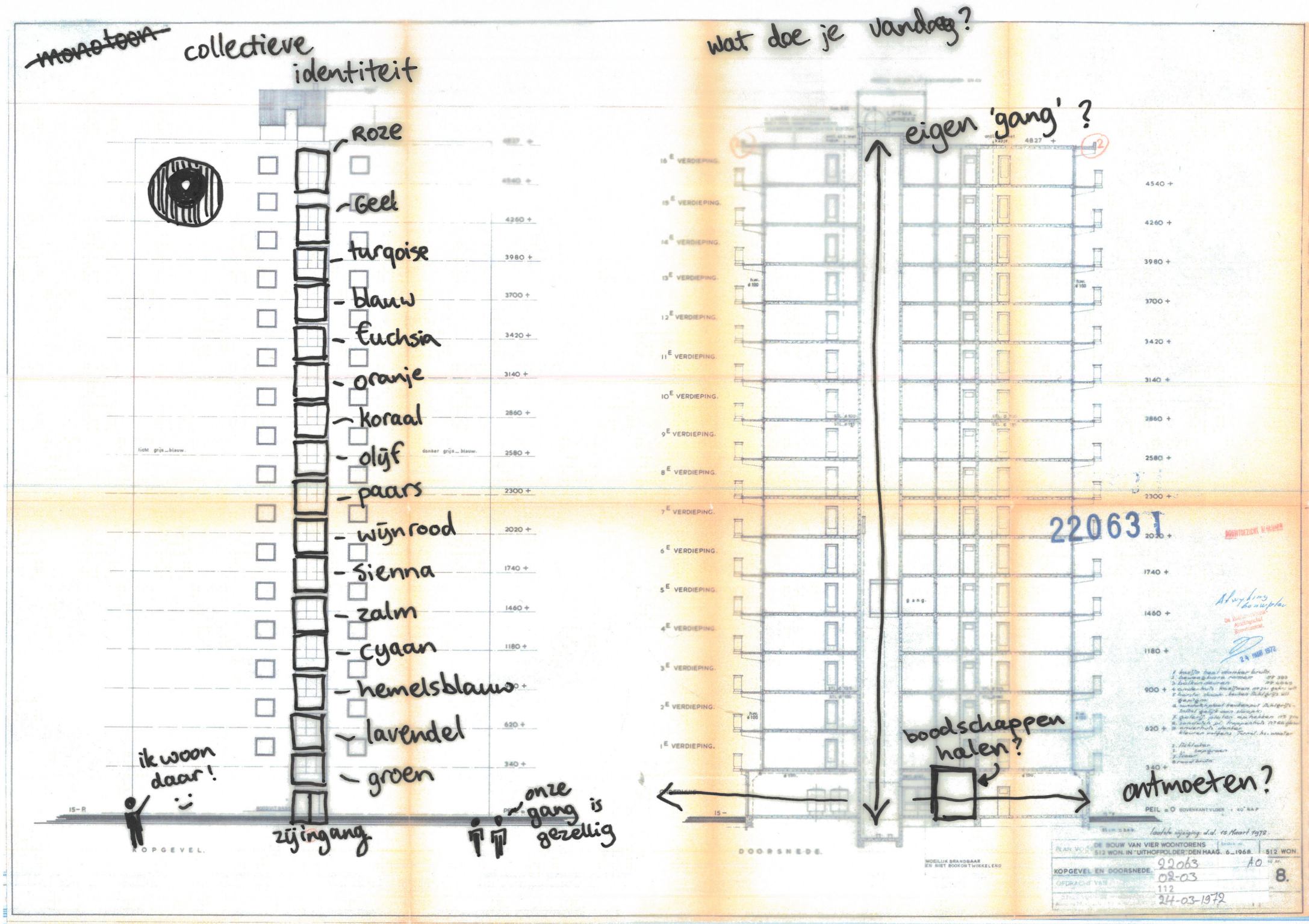
Beganegrond

Ontwerpprincipes

Binnenruimte

Actieve plint & ontmoetingsruimte

Ondersteunende diensten

Flexibiliteit

Inclusiviteit

Sociale veiligheid

Vertrouwd gezicht

Transparantie

Naast elkaar

Met elkaar

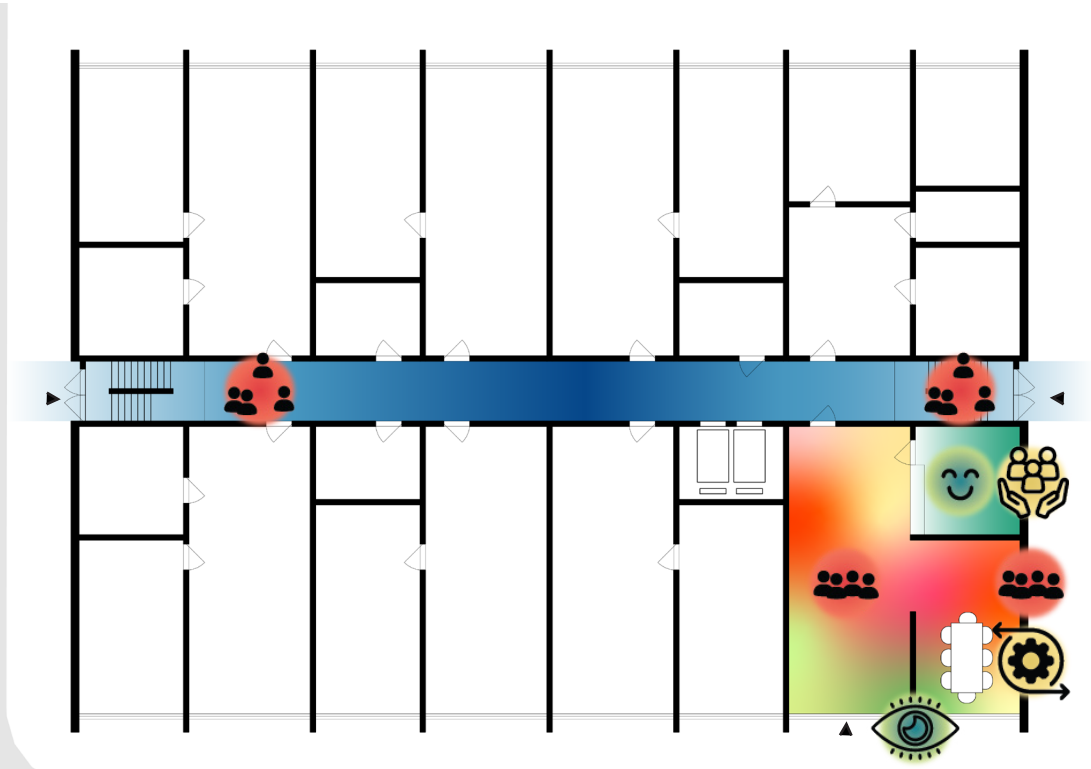
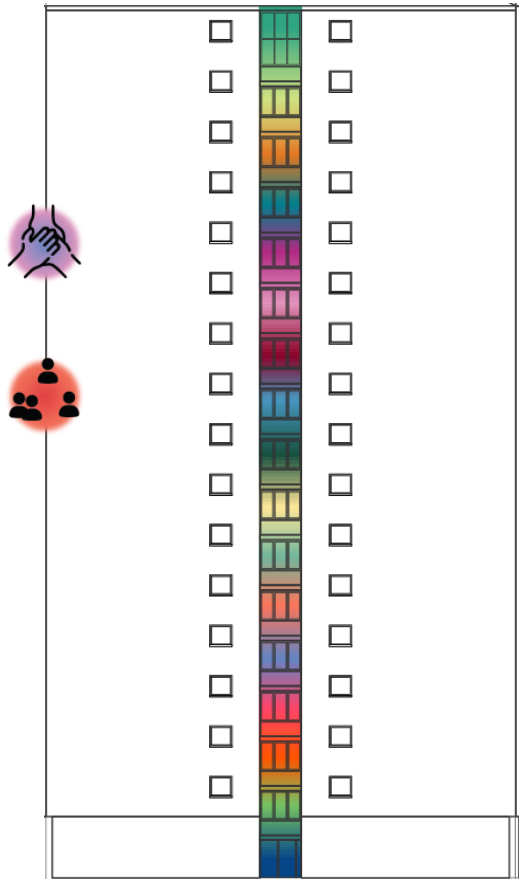
Verbondenheid

Verbondenheid door collectieve identiteit

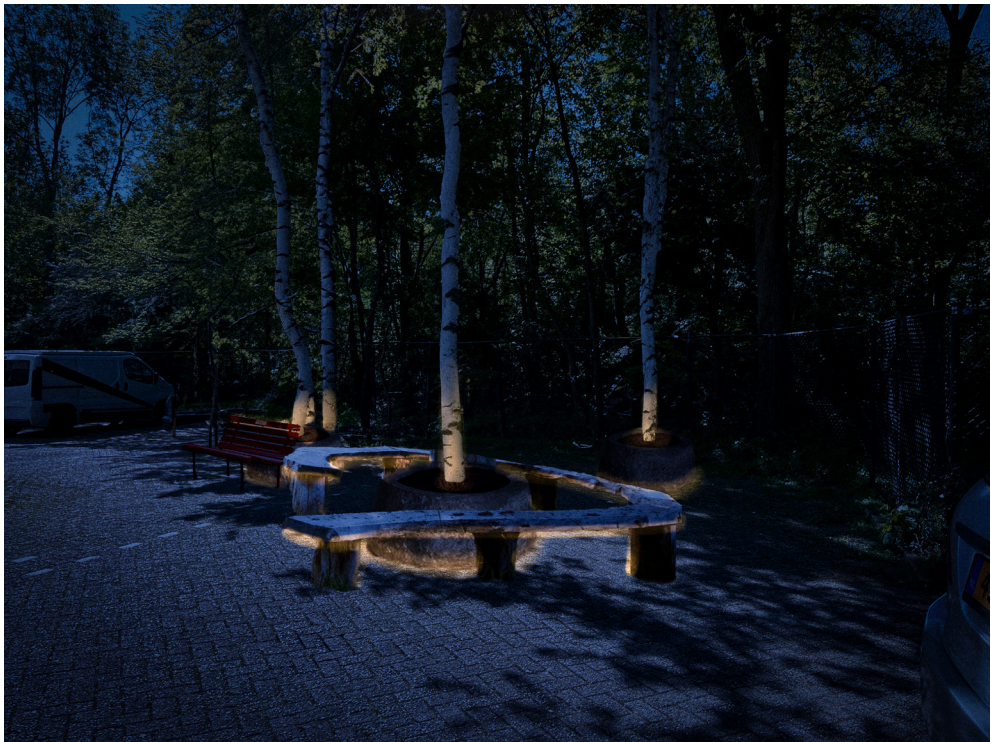
Verbondenheid met de fysieke omgeving

Impressie

Buitenruimte

*Dit booklet is ontwikkeld als communicatieproduct in het kader van de masterthesis:
Inclusive Placemaking for Ageing in Place*

*Het maakt onderdeel uit van het afstudeertraject van de opleiding MSc Architecture,
Urbanism and Building Sciences aan Technische Universiteit Delft, uitgevoerd in
samenwerking met Haag Wonen en Scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest.*

*De inhoud is gebaseerd op kwalitatief onderzoek, uitgevoerd in 2024–2025, onder
bewoners van het appartementencomplex Lozerlaan in Den Haag Zuidwest.*

*Doel van dit booklet is om inzichten en aanbevelingen over te brengen op een
toegankelijke manier*

*Student: Hongjing Spaaij
Studentnummer: 5051746
Eerste mentor universiteit: Reinout Kleinhans
Tweede mentor universiteit: Luisa Calabrese*

© 2025 Alleen voor educatieve en niet-commerciële doeleinden.

Booklet C

Aan de bewoners van Lozerlaan

Als dank voor uw kennis en ervaringen

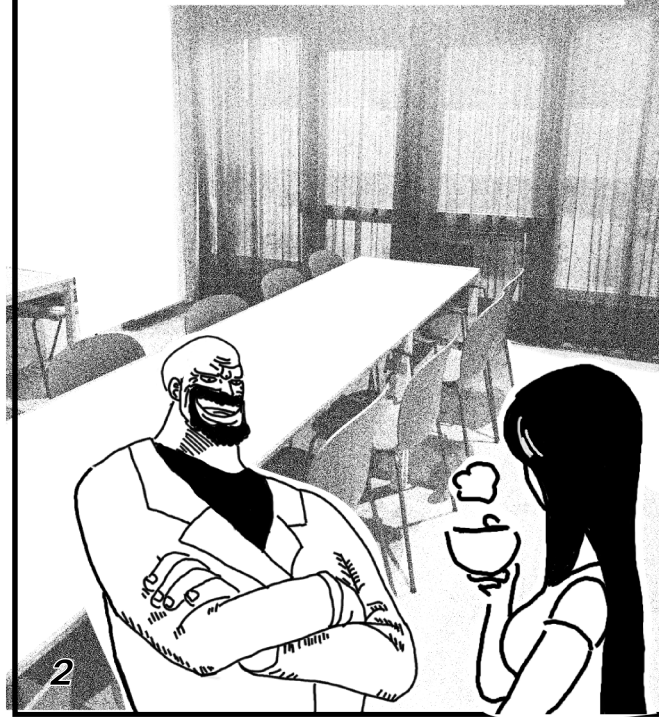
In deze flat wonen veel mensen.

Sommige mensen
wonen hier al
heel lang.

Andere mensen
zijn nieuw.

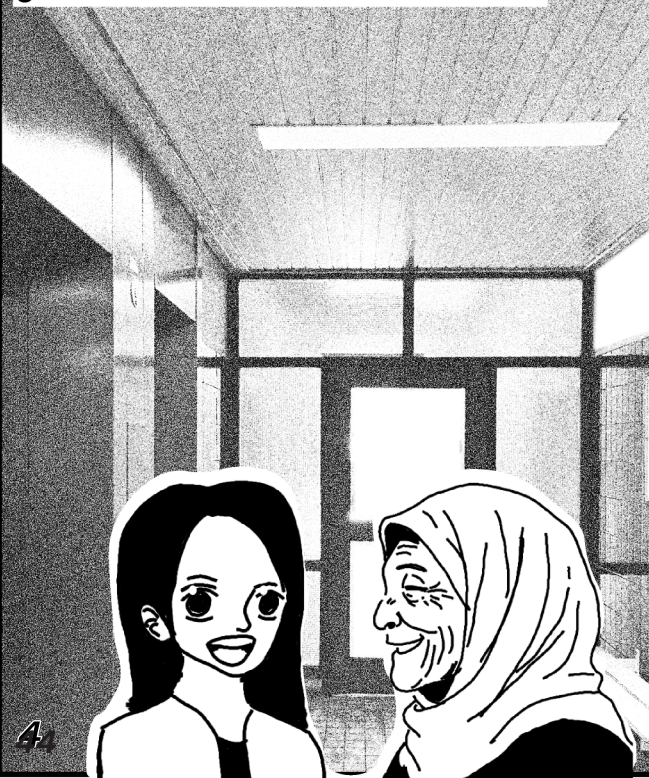
Niet iedereen spreekt dezelfde taal.
Niet iedereen kent elkaar.
Soms is dat lastig.
Maar het hoeft geen probleem te zijn.

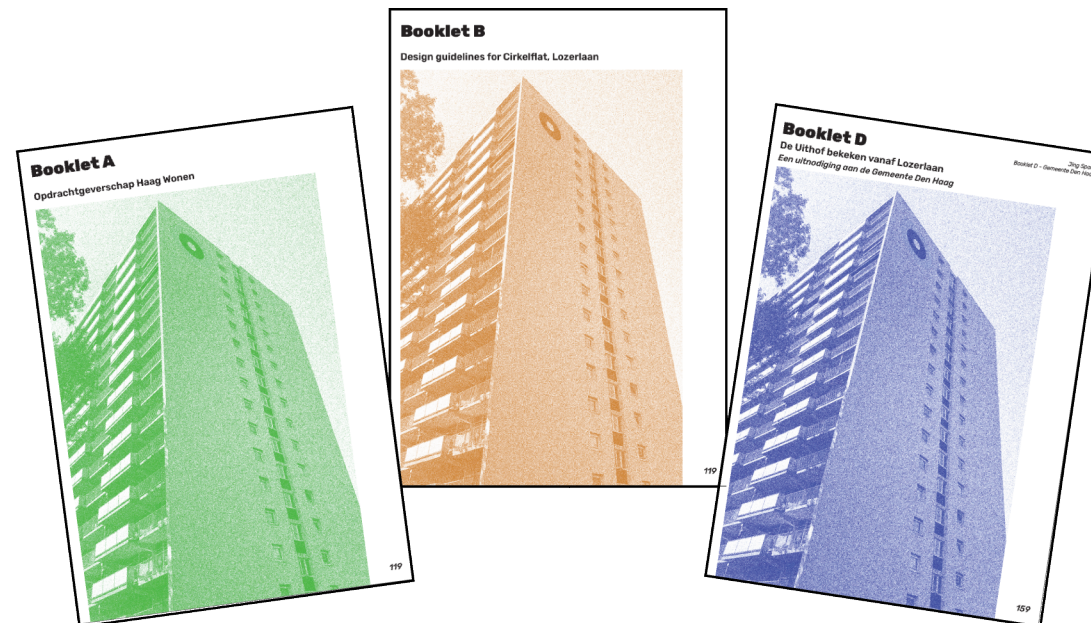
Ik heb met veel bewoners gesproken.
Over wat goed gaat...
En wat beter kan in de flat.

Sommige mensen voelen zich niet
gehoord. Of onzichtbaar.

Daarom heb ik jullie zorgen en ideeën opgeschreven.
En doorgegeven aan Haag Wonen en de gemeente.

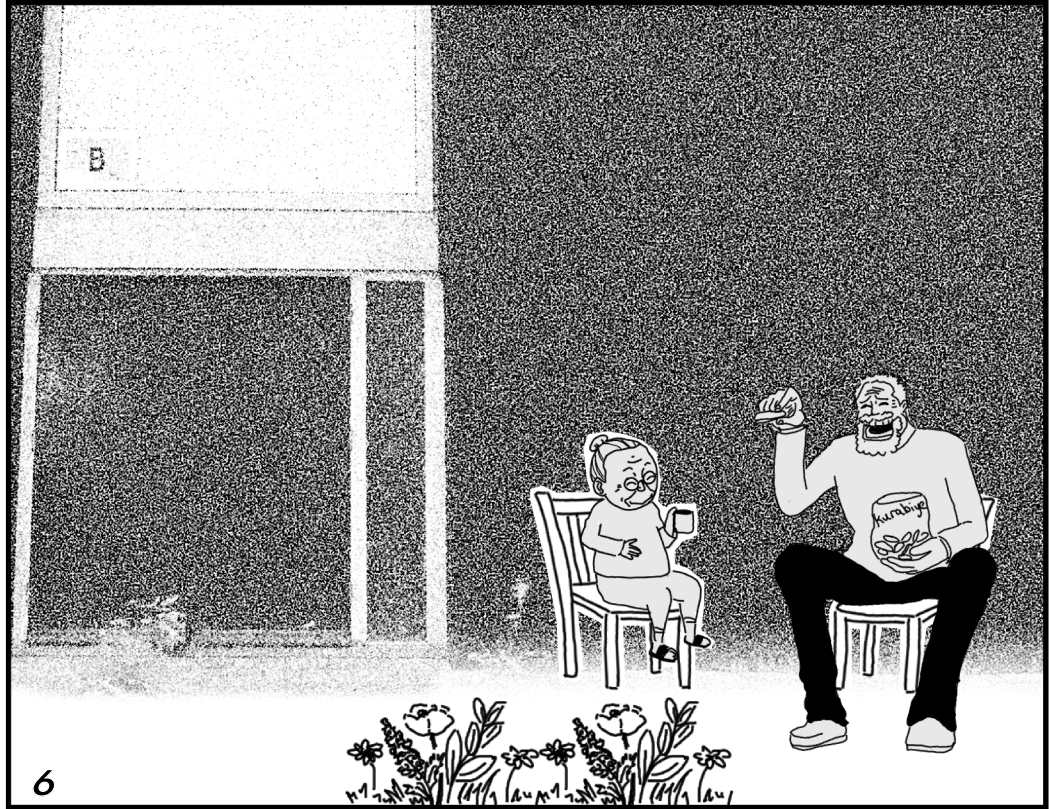
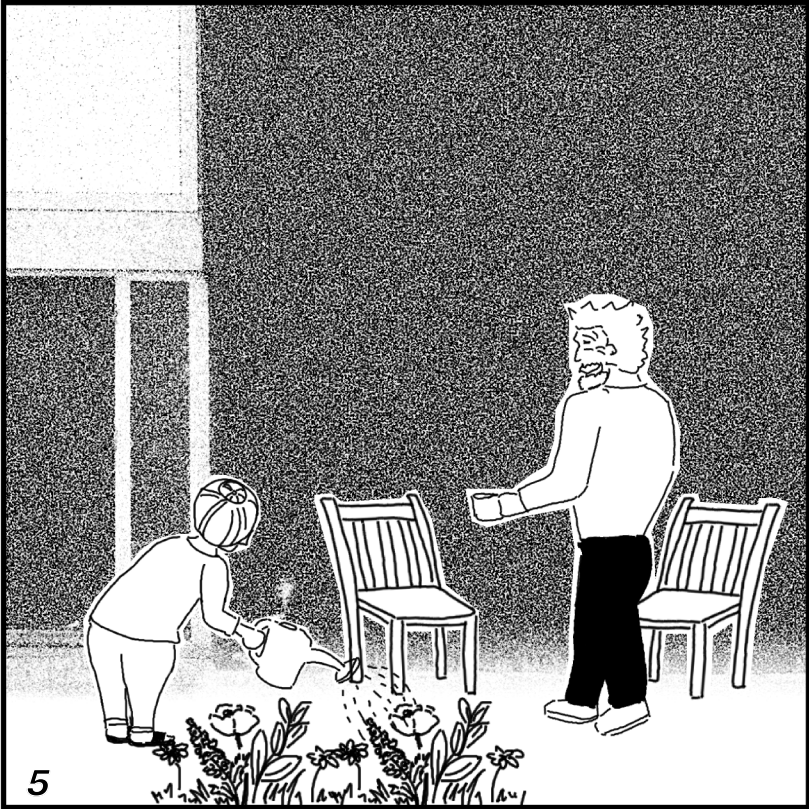
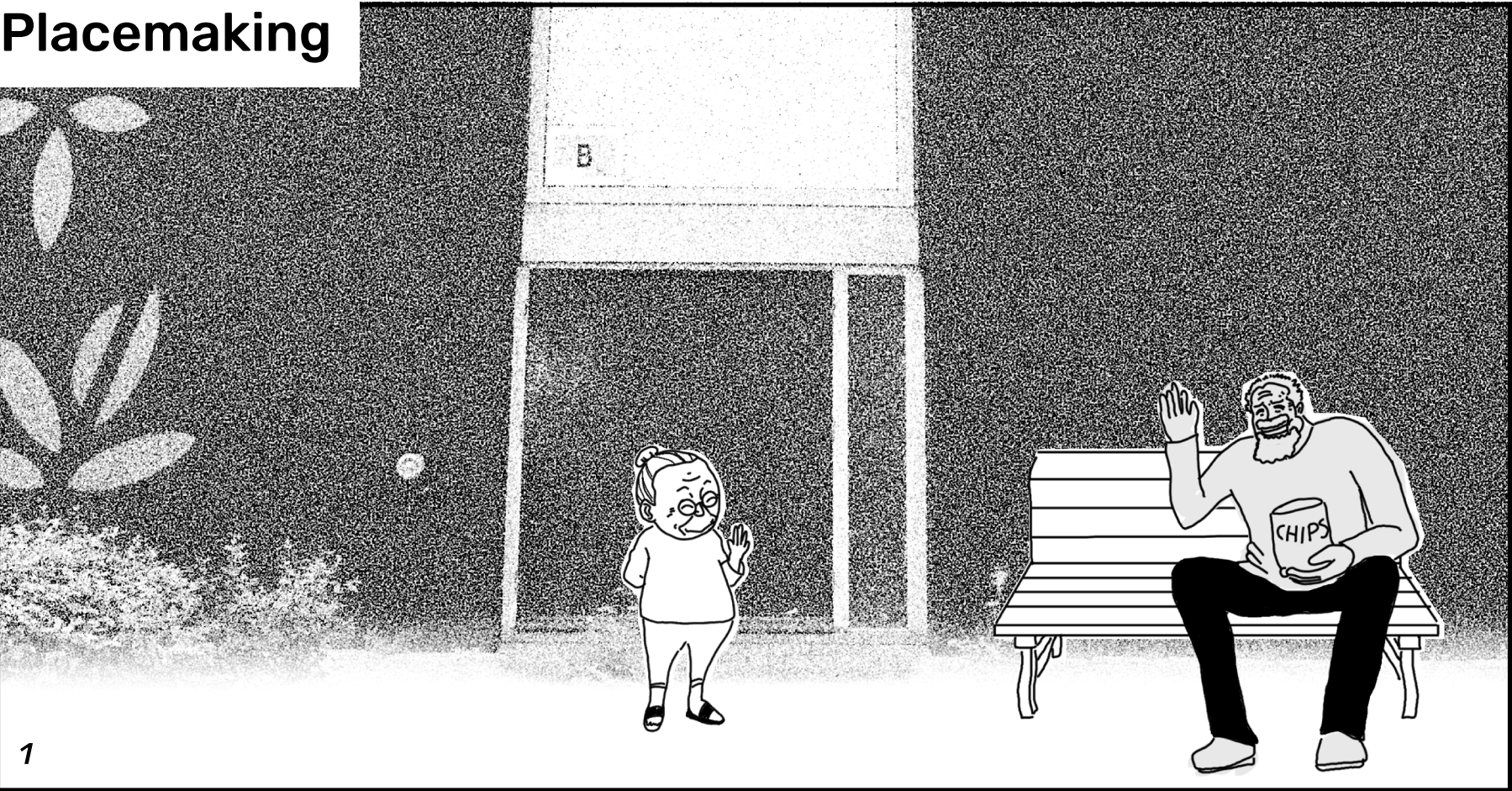
En voor jullie, de bewoners van Lozerlaan, de belangrijkste
mensen in dit project, heb ik ook een boekje gemaakt.

In dit boekje laten we zien:
Samenleven kan best.
Ook als je een andere taal spreekt.
Iedereen hoort erbij en samen maken
we het beter!

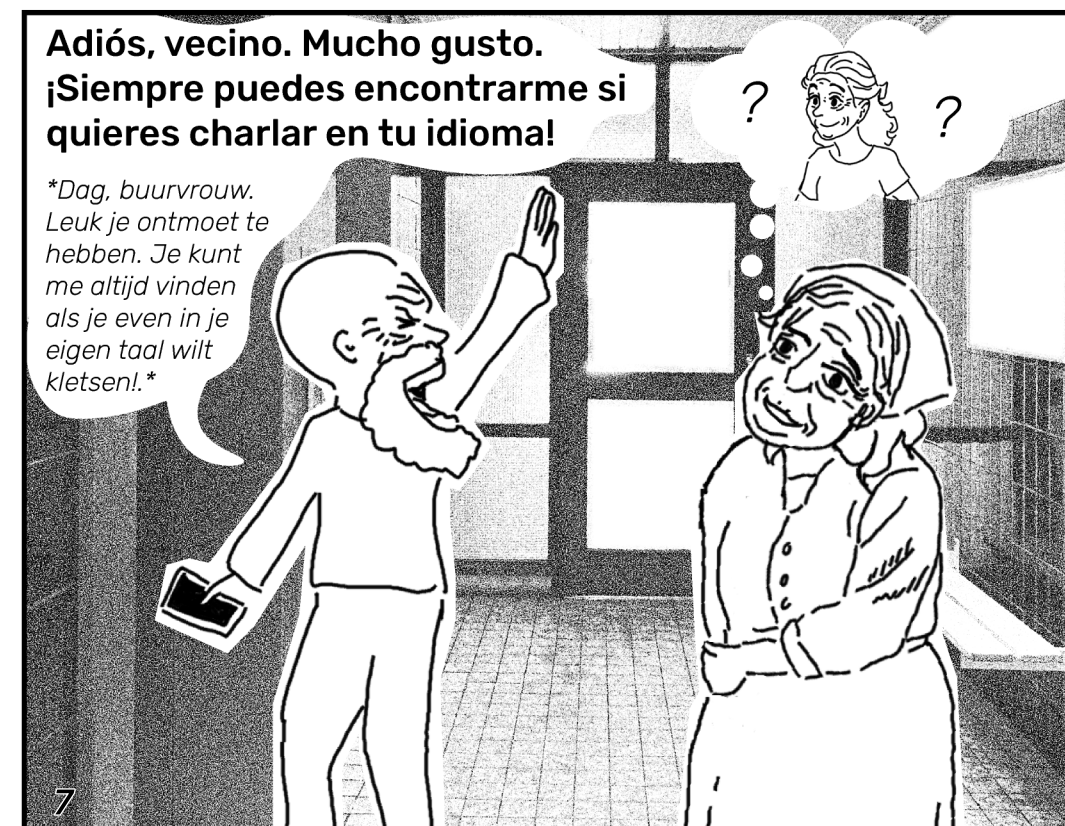

Placemaking

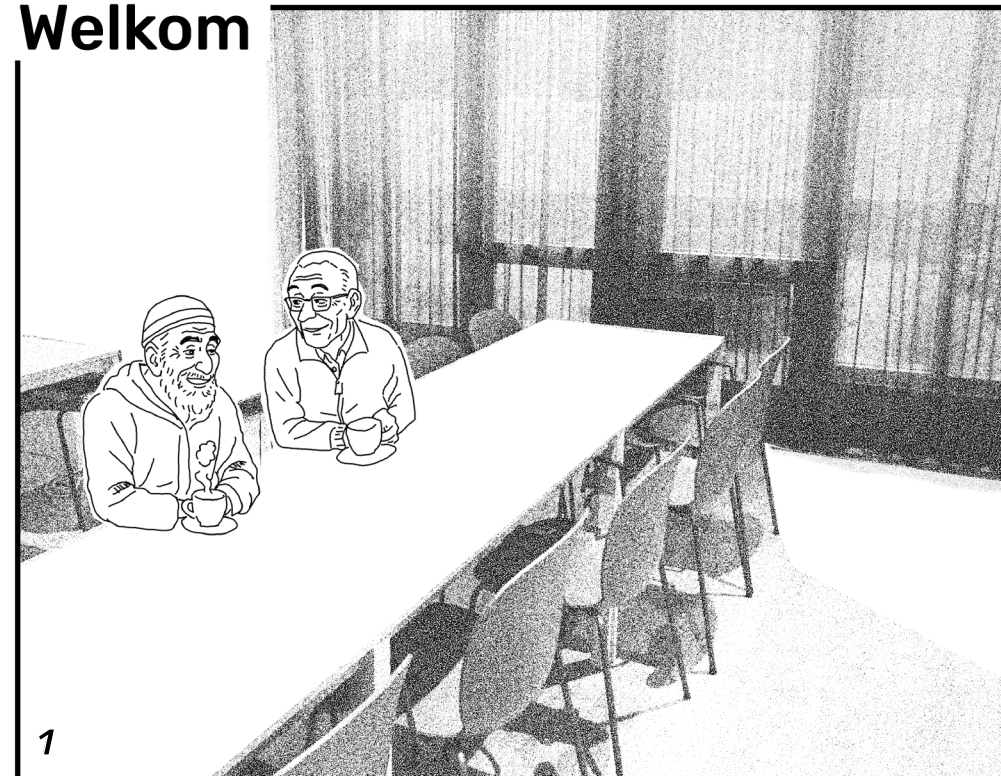

Welkom

Dank jullie wel!

Aan alle bewoners die hun verhaal, zorgen en ideeën met mij deelden: bedankt.

Uw stem is belangrijk.
Samen leven we in deze flat.
Iedereen hoort erbij.

Deze strip is onderdeel van een groter onderzoek.
De ideeën van bewoners zijn ook gedeeld met:

- Haag Wonen
- Gemeente Den Haag
- De architecten

Hopelijk kunnen we samen zorgen voor een fijne, schone en veilige buurt.

¡Gracias!

Gracias a todos los vecinos que compartieron sus historias, preocupaciones e ideas conmigo. Su voz es importante.

Vivimos juntos en este edificio. Todos formamos parte de esta comunidad.

Este libro es parte de una investigación más grande. Las ideas de los vecinos se han compartido con:

- Haag Wonen
- El Ayuntamiento de La Haya
- Los arquitectos

Esperamos poder trabajar juntos por un barrio limpio, seguro y tranquilo.

Teşekkür ederim!

Hikâyesini, düşüncelerini ve endişelerini benimle paylaşan tüm sakinlere teşekkür ederim.

Sesiniz çok önemli.
Bu binada hep birlikte yaşıyoruz.
Herkes bu topluluğun bir parçasıdır.

Bu çizgi hikaye, daha büyük bir araştırmamanın parçasıdır. Sakinlerin fikirleri şunlarla da paylaşıldı:

- Haag Wonen
- Lahey Belediyesi
- Mimarlar

Umarım birlikte temiz, güvenli ve huzurlu bir mahalle oluşturabiliriz.

Thank you!

Thank you to all the residents who shared their stories, concerns, and ideas with me.

Your voice matters.
We live together in this building.
Everyone is part of this community.

This comic is part of a larger research project. Residents' ideas have also been shared with:

- Haag Wonen
- The Municipality of The Hague
- The architects

We hope to work together toward a clean, safe, and peaceful neighborhood.

شکراً لكم!

شكراً لجميع السكان الذين شاركوني قصصهم وأفكارهم وهمومهم.
صوتكم مهم جداً.
نحن نعيش معاً في هذا المبنى.
وكل شخص هو جزء من هذا المجتمع.

هذا الكتيب هو جزء من بحث أكبر:
وقد تم مشاركة أفكار السكان مع

- Haag Wonen
- بلدية لاهاي
- المهندسين المعماريين

نأمل أن نتتمكن معاً من جعل الحي نظيفاً وآمناً ومريحاً للجميع.

متشكراً!

از همه ساکنینی که داستان‌ها، نگرانی‌ها و ایده‌هایشان را با من در میان گذاشتند، سپاسگزارم.
صدای شما مهم است.
ما با هم در این ساختمان زندگی می‌کنیم.
همه متعلق به این جامعه هستند.

این کتابچه بخشی از یک پروژه تحقیقی بزرگ‌تر است.
ایده‌های ساکنین با این سازمان‌ها هم به اشتراک گذاشته شده است:
(Haag Wonen) هاگ وونن -
شهرداری لاهه -
معماران -

امیدواریم بتوانیم با هم محله‌ای تمیز، امن و آرام بسازیم.

*Dit booklet is ontwikkeld als communicatieproduct in het kader van de masterthesis:
Inclusive Placemaking for Ageing in Place*

*Het maakt onderdeel uit van het afstudeertraject van de opleiding MSc Architecture,
Urbanism and Building Sciences aan Technische Universiteit Delft, uitgevoerd in
samenwerking met Haag Wonen en Scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest.*

*De inhoud is gebaseerd op kwalitatief onderzoek, uitgevoerd in 2024–2025, onder
bewoners van het appartementencomplex Lozerlaan in Den Haag Zuidwest.*

*Doel van dit booklet is om terug te geven aan de bewoners, als dank voor het mee
doen aan het onderzoek.*

De characters in dit stripboek is niet gebaseerd op echte personen.

*Student: Hongjing Spaaij
Studentnummer: 5051746
Eerste mentor universiteit: Reinout Kleinhans
Tweede mentor universiteit: Luisa Calabrese*

© 2025 Alleen voor educatieve en niet-commerciële doeleinden.

Booklet D

De Uithof bekeken vanaf Lozerlaan

Een uitnodiging aan de Gemeente Den Haag

Voorwoord

De Uithof is voor velen in Den Haag een recreatiegebied. Maar voor de bewoners van Lozerlaan is het meer dan dat: het is hun achtertuin. Een plek die dichtbij ligt, maar soms ook ver voelt. Een plek van rust, maar ook van zorgen.

Met dit boekje willen we een ander perspectief geven op De Uithof. Geen plan, geen ontwerp, maar een uitnodiging om te kijken vanuit het dagelijks leven van ouderen, migranten en anderen die hun dagen doorbrengen aan de rand van de stad.

Dit boekje is onderdeel van een reeks van vier, ontwikkeld vanuit een afstudeeronderzoek aan de TU Delft over inclusieve placemaking. Deze reeks is bedoeld om gesprekken te starten, perspectieven te verbreden, en samenwerking te verdiepen.

Wie zijn de bewoners van Lozerlaan?

Aan de Lozerlaan in Den Haag Zuidwest staan vier markante flatgebouwen van zestien verdiepingen hoog. Gebouwd in 1970 als luxe appartementen, zijn ze inmiddels in gebruik als seniorenwoningen voor bewoners van 55 jaar en ouder. De gebouwen vormen samen één complex, maar liggen fysiek ver van elkaar – en dat is voelbaar. Elk gebouw heeft zijn eigen dynamiek, zijn eigen bewonersgroep, en zijn eigen verhaal.

De bewoners vormen een rijke, maar complexe gemeenschap. Er wonen mensen van allerlei achtergronden: van geboren en getogen Hagenaars tot bewoners met wortels in Turkije, Marokko, Suriname, de Antillen en daarbuiten. Sommigen zijn vitaal en actief in de buurt, anderen leiden een meer teruggetrokken leven, soms vanwege gezondheid, taalbarrières of wantrouwen richting instanties.

De Uithof als achtertuin: bewoners aan het woord

Deze afbeeldingen zijn resultaten van een serie workshops die ik tijdens mijn scriptie in de Cirkelflat, Lozerlaan heb georganiseerd.

In deze workshops heb ik de bewoners gevraagd drie vragen te beantwoorden op een manier die zij willen:

- Wat maakt dat u zich thuis voelt?
- Wat heeft u nodig om hier gelukkig ouder te worden?
- Hoe ziet een perfecte dag eruit voor u?

De deelnemers van de workshops spraken verschillende talen.

In de buurt
 we hebben
 een mooi
 park dat
 vind ik fijn
 en de bus
 voor de deur

كيف تبدو لك اليوم المثالي؟

استمر يوم مثالي، أو يبدو لي
عندما استيقظ بنشاط دون ألم -
بعد الصلاة - والرياضة - وتناول الفطور
النظر من وراء النوافذ إلى مناظر الطبيعة
الحضراء وحركة الناس والطبقة الجميلة
البلكونة والشرفات بالورد والنظرة
التي تغطي الطاقة والكرّة والعمل
عندما أزرع الورد
عندما استلقيت البلاطية أزرع
بيني بالورد
الورد بعد

**"Hierachter in de bosjes
slapen asielzoekers in tenten
en die eten alle honden en
katten uit de buurt op... Ja dat
is echt hoor."**

I feel like having a perfect day, or at least to me, when I wake up energetically without pain. And after prayer, exercise and breakfast, I look out the windows to the green public scenery, the movement of people, the beautiful weather, the balconies with flowers and the view.
The sun gives energy, movement and work.
When I plant roses.
When I bought a platter, I decorated it with roses. Roses make me happy.

Wat maakt dat u zich thuis voelt?

¿Q

Binnen Adentro

In de buurt En las cercanías

- 13 AÑOS VIVIENDO Lived here for 13 years now
- TRANQUILIDAD - SENTARSE EN LA SILLA.
- MIRAR EL PARQUE.
- USAR EL BALCÓN.
  - COCINAR -
  - HABLAR CON LA FAMILIA.
  - ESTÁ A GUSTO EN SU CASA -
  - TENER LIBERTAD PARA DECIDIR.

tranquility - sit in chair
- look at the park
- use the balcony

to cook
talk with family
it is comfortable in their house
have freedom to decide

- EL PARQUE (REFREZCAR LA CABEZA)
ELLA VA AL PARQUE CON LA HIJA Y EL NIETO.
CAMINAR
- LA TIENDA O EL SUPERMERCADO. VA EN CARRO CON LA HIJA.
- NO HABLA MUCHO EL IDIOMA.
SHE DID NOT MANAGE TO LEARN THE LANGUAGE.

the park (to refresh your head)
- goes to the park with their daughter and grandson
- walk

the store or the supermarket
- goes by car with daughter

I don't speak much of the language
- did not manage to learn the language

Hoe ziet een perfecte dag eruit voor u?

¿Cómo es para ti un día perfecto?

En primavera
In de lente

LAS FLORES CUANDO SALEN, JUNTO A LAS HOJAS DE LOS ARBORES.
- CADA 2 AÑOS VISITA SANTO DOMINGO
9 HIJOS
7 NIETOS

see the flowers when they come out, along with the leaves on the trees

every two year visit Santo Domingo
9 children
7 grandchildren

TOMAR EL SOL SENTADA EN EL PARQUE O EN UNA TERRAZA.
EN EL BALCÓN TOMANDO CAFÉ.

sunbathing sitting in the park or on a terrace on the balcony drinking coffee

In de zomer
En verano

EVERY SEASON IS THE SAME FOR HER

enjoy the winter, it's romantic

with snow on the street
christmas with a tree with lights

time for thinking
for new ideas

DISFRUTA EL INVIERNO
ES ROMÁNTICO

CON NIEVE EN LA CALLE

NAVIDAD CON ARBOLITO CON LUCES

TIEMPO PARA
PENSAR
EN COSAS NUEVAS

favourite season
FAVORITA
En invierno

In de winter

Wat maakt dat u zich thuis voelt?

"Uithof, natuur dichtbij is geweldig. Reden om hierheen te verhuizen voor meerdere bewoners"

Binnen

In de buurt

see little animals

love to be outside and to photograph the nature

see little foxes in the park

picnic in the park

cycling, be active

"Belangrijkste is veiligheid, de rest komt wel."

Wat gebeurt er al?

In het voorjaar van 2025 organiseerde de gemeente Den Haag een participatiewandeling met bewoners van Lozerlaan door De Uithof. Daarna werd in de ontmoetingsruimte van de Cirkelflat verder gepraat over wensen en zorgen.

Sindsdien zijn de wandel- en fietspaden tussen de flats verbeterd. Dit wordt door veel bewoners zeer positief ervaren.

Deze initiatieven laten zien: er wordt geluisterd. Het gesprek is begonnen.

Bijdrage aan het Ambitiedocument

Dit boekje laat de geleefde ervaringen van de bewoners zien door middel van citaten die zijn verzameld tijdens veldwerk, en brengt de stemmen van bewoners letterlijk naar de gemeente. Dit product wil bijdragen aan “het Ambitiedocument” dat ideeën van bewoners, bezoekers, ondernemers en lokale verenigingen over het gebied De Uithof bevat, het voorwerk van de ontwikkelingsstrategie.

Aanpassing ontwerp opgave

Lozerlaan & De Uithof, Van eilanden naar verbonden leefomgeving

De vier wooncomplexen aan de Lozerlaan bevinden zich aan de rand van Den Haag, ingeklemd tussen de vierbaansweg Lozerlaan, N-wegen en het recreatiegebied De Uithof. De flats liggen 400 tot 500 meter uit elkaar en functioneren als stedelijke eilanden: elk met een eigen bewonerssamenstelling, sociale dynamiek en ruimtelijke context.

Deze fysieke spreiding biedt kansen voor zelfstandigheid, maar creëert ook uitdagingen op het vlak van onderlinge verbondenheid en aansluiting op de stad. Elke flat heeft een eigen identiteit, maar mist vaak de middelen of infrastructuur om echt onderdeel te zijn van een groter geheel.

De Uithof, door bewoners en Haag Wonen omschreven als “de achtertuin van de Lozerlaan”, biedt hierin een unieke kans. Het gebied wordt gewaardeerd om zijn rust en natuur, maar ook ervaren als onveilig of onduidelijk in gebruik. Huidige functies (zoals de sporthal, manège en het dierenasiel) bestaan naast elkaar, maar vormen nog geen samenhangend geheel vanuit het perspectief van de bewoners.

Voorstel wijziging ontwerpvisie De Uithof:

Versterk De Uithof als verbonden, toegankelijke achtertuin voor de bewoners van de Lozerlaan, waarin rust, veiligheid en natuurlijke ontmoeting centraal staan.

Ontwikkel de omgeving niet alleen als recreatiegebied voor de stad, maar ook als actieve schakel tussen de vier wooncomplexen, waarin ruimte is voor ontmoeting, stilte, herkenning en verzorgde toegankelijkheid.

Van “De Uithof als stedelijke rand” naar een gedeelde, geleefde ruimte. Deze kleine verschuiving in perspectief kan bijdragen aan een grotere opgave: het verbinden van mensen, plekken en leefwerelden in een superdiverse stad die steeds meer vraagt om nabijheid, zorg en meerstemmigheid in ontwerp.

Een stad van velen

Den Haag is een superdiverse stad. Mensen met verschillende achtergronden, gewoonten, talen en rituelen delen hier dezelfde straten, gebouwen en openbare ruimten. Die culturele diversiteit is geen probleem dat opgelost moet worden, maar een essentieel onderdeel van de identiteit van de stad.

Toch wordt bij ruimtelijke opgaven multiculturaliteit vaak benaderd als iets wat 'meegenomen' moet worden, als een vinkje op een participatielijst. Maar in een stad als Den Haag mag diversiteit niet het eindpunt zijn van beleid, het moet het beginpunt zijn. Een vanzelfsprekend uitgangspunt voor hoe we ontwerpen, beheren en denken over gedeelde ruimte.

Dat geldt ook voor De Uithof.

Bewoners met verschillende culturele achtergronden hebben ook verschillende gebruiken en relaties met de natuur. Sommigen laten bijvoorbeeld brood achter op het gras, niet uit onverschilligheid of vervuiling, maar omdat zij het liever 'teruggeven' aan de natuur of aan dieren, dan het als afval te zien. Zulke handelingen kunnen bij andere gebruikers onbegrip of ergernis oproepen.

Maar het straffen of verbieden van dit soort rituelen leidt vaak tot uitsluiting en frustratie, het versterkt de kloof tussen groepen. Juist in een openbare ruimte als De Uithof, waar mensen elkaar ontmoeten zonder dat ze elkaar kennen, is het belangrijk om verschillen niet te negeren, maar zichtbaar te maken en te begeleiden met zorg en begrip.

We stellen dan ook de vraag:

Hoe kunnen we De Uithof ontwerpen en beheren als plek waar verschillen naast elkaar mogen bestaan?

Dat is geen makkelijke opgave. Het vraagt geduld, dialoog, verbeeldingskracht en soms ook het loslaten van standaardoplossingen. Het biedt ook kansen: om botsingen te voorkomen, om elkaar beter te begrijpen en om van De Uithof een plek te maken die echt van iedereen is.

*Dit booklet is ontwikkeld als communicatieproduct in het kader van de masterthesis:
Inclusive Placemaking for Ageing in Place*

*Het maakt onderdeel uit van het afstudeertraject van de opleiding MSc Architecture,
Urbanism and Building Sciences aan Technische Universiteit Delft, uitgevoerd in
samenwerking met Haag Wonen en Scriptiewerkplaats Den Haag Zuidwest.*

*De inhoud is gebaseerd op kwalitatief onderzoek, uitgevoerd in 2024–2025, onder
bewoners van het appartementencomplex Lozerlaan in Den Haag Zuidwest.*

*Doel van dit booklet is om inzichten en aanbevelingen over te brengen op een
toegankelijke manier*

*Student: Hongjing Spaaij
Studentnummer: 5051746
Eerste mentor universiteit: Reinout Kleinhans
Tweede mentor universiteit: Luisa Calabrese*

© 2025 Alleen voor educatieve en niet-commerciële doeleinden.